Trent University Library

JOSEP MARIA
CAPDEVILA

EUGENI D'ORS

ETAPA BARCELONINA
(1906-1920)

PUBLICACIONS DE «LA REVISTA»

PQ
6627
.R7Z54

EDITORIAL BARCINO
BARCELONA
1965

NUNC COGNOSCO EX PARTE

TRENT UNIVERSITY
LIBRARY

NOV 2 9 1968

70

EUGENI D'ORS

ETAPA BARCELONINA (1906-1920)

PUBLICACIONS DE «LA REVISTA»

Segona sèrie. Volum 37

EDITORIAL BARCINO
Portaferrissa, 17
Barcelona

JOSEP MARIA CAPDEVILA

EUGENI D'ORS

ETAPA BARCELONINA

(1906-1920)

EDITORIAL BARCINO
BARCELONA
1965

PQ6677 .R7Z54

Dipòsit legal: B. 16263 - 1965

Reg. núm. 3021 / 65

EDITORIAL BARCINO. Edició núm. 574

IMPREMTA ALTÉS. Tuset, 17. Barcelona

ADVERTIMENT

El present llibre sobre Eugeni d'Ors i la seva ideologia aplega dos estudis i una ressenya ja anteriorment publicats i un treball inèdit. Als primers, avui no hi faria cap esmena. Només he d'afegir-hi un esment elogiós del llibre *Les formes de la vida catalana*, de Josep Ferreter Mora, [1] i dels articles d'Enric Jardí i Maurici Serrahima [2] apareguts a «Serra d'Or».

El primer estudi, *La ideologia de Xènius*, havia sortit a «La Nova Revista», de Barcelona, en el número de setembre de 1928. L'última part hi és exporgada només de comentaris, que el lector ja es farà de la manera que més li plagui.

La ressenya sobre *Gualba, la de mil veus* fou inserida a «La Publicitat» del dia 15 d'agost de 1935, en avinentesa de la primera edició en llibre d'aquesta novel·la de «Xènius», publicada dins el *Glosari* l'any 1915. No hi fem ara esmenes. Solament hi és més precisada una referència, feta de pas, a Ludwig i a Claparède. L'afer Claparède girava entorn d'un pròleg que escriví a la versió francesa de l'opuscle de Freud, *Dotze lliçons sobre psicoanàlisi.*

El seguit d'articles *Un testimoni* sortiren a la revista mexicana «Pont Blau» el 1963, de març a desembre. Per bon consell d'uns amics, l'he exporgat també de comentaris que, naturalment, eren vius i tal vegada li donaven un aire de pamflet. Això no era pas el meu propòsit. És millor, doncs, que el lector hi posi els comentaris de part seva. A més, m'estenia a canvis ideològics i a fets de la vida d'Eugeni d'Ors, posteriors a l'any 20, que no tenen secrets per a

1. Tercera edició, Barcelona, Editorial Selecta, 1960.
2. En el número d'agost de 1964, el qual conté remarcables estudis sobre les arts plàstiques a Catalunya en el primer terç de segle, d'Oriol Bohigas, J. M. Sostres i Maluquer i Alexandre Cirici.

107590

ningú i que salten més enllà de l'etapa barcelonina, cenyida gairebé al *Glosari.* En canvi, dels fets anteriors a l'any 20, ja no som gaires els vells que els vivíem i que podem dar-ne testimoni.

El segon article de la dita sèrie, l'he refet a fi d'aclarir i delimitar, fins on pogués, la vertadera influència del *Glosari.* Si aleshores ja ho dificultava una lectura ingènua, feta sense reserves, encara ho dificulta més avui. El *Glosari* anava esdevenint de més en més com la mosqueta de la faula de La Fontaine.[3] Conta que una vegada, una diligència tirada per sis cavalls en un camí de la vella França, havia de pujar una costa dificultosa. Aleshores una mosca, volant d'ací d'allà, animava el cotxer i els sis cavalls, s'agitava, empenyia la diligència, fins que, aquesta arribada a bon terme, la mosqueta se n'atribuïa tot el mèrit. Aquells dies, fins podia haver-hi algun lector jove del *Glosari* que s'arribés a creure que el Glosador impulsava i dirigia qualsevol investigació i estudi. La mosqueta era amatent a fer-ho entendre, mes on veiem que s'esplaia fins a l'extrem és en el llibre de José Luis Aranguren, *La filosofía de Eugenio d'Ors.*[4]

El darrer capítol del present volum és inèdit, i es completa amb els passatges del primer estudi on ja s'exposa clarament el sentit que Eugeni d'Ors donava al mot de «noucentisme».

Cali, abril de 1965.

3. *Le coche et la mouche.*
4. Madrid, «Ediciones y Publicaciones Españolas», 1945.

LA IDEOLOGIA DE «XÈNIUS»

ETAPA BARCELONINA (1906-1920)

I

Eugeni d'Ors, una temporada llarga, tingué gran influència en bona partida de la joventut de Catalunya. Era un autor llegit al diari, on únicament escrivia, però d'allí estant influïa en el pensament del país poderosament: en el pensament d'alguns polítics, en el pensament literari i en les divagacions de taller.

Seguia un corrent del temps; seguia la tendència de Nietzche, de Barrès i Maurras, amb les seves vàries confluències: amb les novel·les de Stendhal i el culte napoleònic, el pragmatisme de William James, la confiança en si mateix d'Emerson i l'imperialisme britànic.

Seguia un corrent del temps, i a penes el discutien. Algú, naturalment, hi resistí; ni Maragall ni el Bisbe de Vic, per exemple, no es deixaren influir; però no oposaren una resistència pública a la influència de «Xènius», encara que ni l'un ni l'altre no hi sentís cap simpatia. Un moment el Bisbe de Vic pensà de contradir-la, però cregué més prudent deixar que passés aquella rierada. Els atacs eren lleugers i breus; calia una insistència i una habilitat extremes. Ell sabia insistir; en un pròleg al *Glosari* de 1906

Caselles deia de «Xènius» que era «tan eloqüentment tossut en la repetició dels seus modismes, que a vegades sembla un d'aquells hipnotitzadors que pugnen per fer-se obeir dels seus subjectes a còpia de recalcar un mot prestigiós o una frase suggestiva. Amb el seu esperit essencialment insistent, amable i porfidiós uns cops, fred amb elegància altres, és persona capaç de dur al triomf una idea que es proposi o, almenys, de fer-la posar a l'ordre del dia entre els temes d'estudi preferent». Ningú no el contradeia sinó com de pas. Lluís Millet un dia li dedicava un article; Maragall potser l'al·ludia en unes notes sobre el tòpic de l'art europeu, però a qui directament es dirigia era a Jaume Brossa; el P. Ignasi Casanoves advertia el perill de la seva buidor; Ruyra en un discurs atacava la seva estètica «arbitrària». I vora aquestes notes agressives, disperses i rares, vèieu una pluja de cites, d'elogis i adhesions a les doctrines i a l'art de «Xènius». Les reserves eren fetes en veu baixa; els elogis, a crits.

Hi havia també en l'ambient un respecte extremós a totes les coses de la terra: a la tradició i a l'última moda; admetíem alhora les coses antigues i les noves que les contradeien. Això és ben bé de la gent del Migdia: conviure enmig de coses que s'exclouen, i gairebé no adonar-se'n. Al Migdia abunda l'home que a casa és pacífic i al carrer és un revolucionari; l'home disbauxat privadament i que en públic és un home d'ordre.

«Xènius» era del partit de Prat de la Riba, i alhora deixeble de Gabriel Alomar; [1] era inquiet, i alhora amic

1. «En la investigació ardent i fins a voltes dolorosa en què el jovent català d'avui, guaitant els espais en la direcció dels quatre vents, aspira a la

de la calma i de l'equilibri; era totes les coses contràries, amb aires de superació que semblaven venir-li de Renan i, més tard, de Hegel. Però tal vegada no sabia escondir un caient íntim de desordre: la inquietud era profunda; la calma, era soma. Ja hem dit que no tenia contradictors. Al marge de moltes coses ben pensades, que li eren aplaudides, tothom li tolerava, a voltes, sense crítica, descuits i aberracions. I tots acabarien patint de no haver-li fet oportunament una crítica justa.

I quina era aquella ideologia que lluïa tant a les ments joves de Barcelona? Si ens volem entretenir a exposar detalladament el pensament filosòfic d'Eugeni d'Ors, és difícil que en puguem treure l'aigua clara. Mes aquest mateix pensament se simplifica i s'aclareix, si el prenem com *una actitud davant la vida,* i no li llevem així la seva vaguetat originària, la indefinible de qualsevulla actitud posada com a guia. Un pensament així, naturalment, és imprecís. El pensament de «Xènius», a més d'imprecís, ben sovint és equívoc.

La seva actitud, al capdavall, és la d'un predomini de la voluntat i un afebliment de la raó. Deia Caselles en aquell pròleg al *Glosari* de 1906, que «per entre curioses

formació d'un ideal polític que s'acordi del tot amb sos sentiments i que plenament sintetitzi les aspiracions i solucions que la generació nova porta als problemes parcials, Gabriel Alomar pot servir-nos ben bé de mestre. Crític-poeta i poeta reflexiu, ànima constantment inquieta, que un dia rep tortures i l'altre consols de la presència de l'Infinit; idealista d'un idealisme que, com el dels pensadors anglesos, no exclou una clarivident força d'observació; i escriptor cultíssim, amb aristocràtica i refinada cultura, Alomar ens ha dit (en alguns treballs escampats en periòdics i revistes i que és un gran dol que no puguem trobar reunits), paraules lluminoses que nosaltres acollim com a benefactores per a formació de consciència i adoctrinament de judici i norma d'acció» («Catalunya», revista literària quinzenal (Barcelona), 15 abril 1903).

amenitats i insinuacions quintaessenciades, se fan notar, almenys per la insistència, com a línies generals del pensament del glosador, dues direccions que donen prou caràcter personal a la seva doctrina quotidiana. L'una, l'ha apel·lada *Arbitrarietat,* i és, més que res, d'ordre estètic; l'altra, la titula *Imperialisme,* i és d'ordre polític i moral. Relacionades ambdues entre si, i més estretament lligades del que podria semblar a primera vista, aquestes idees constitueixen les dues branques principals de l'arbre filosòfic del glosador, o sigui la metafísica que aquest predica usualment.»

Aquella «arbitrarietat» havia d'obeir a algun principi, si no es volia diluir dins un desordre caòtic. I obeïa, de fet, a certes imatges; i aquestes donaven a la ideologia de «Xènius» un caient estètic. D'aquestes imatges guiadores, més tard en digué idees o «categories», i se'n féu una mena de tendència platònica. Quines imatges foren? Deixant a part els primers assaigs, articles i poesies, d'un preciosisme altiu i ben sovint insípid, suren, ja als primers anys del *Glosari,* unes imatges més sanes i més precises. Fuig més de la histèria i de la inquietud vaga i mòrbida, i es dóna més a les coses del país, a l'alegria, a la llum, i de seguida veu brillar el Mediterrani i el parentiu hel·lènic de Catalunya. I de tot això treu, al capdavall, imatges de salut, oposades a la melangia ombrívola d'alguns artistes i cenacles literaris del temps en què Francesc Rierola escrivia el seu *Dietari.* Quan «Xènius» conegué aquest autor, se'n sorprengué i li semblà que pintava meravellosament una època. No era tant: era una tendència dintre d'un temps, una tendència significativa, però no pas única. També hi havia aleshores Mistral a Provença, Costa i Llobera a Mallorca; teníem la ideologia robusta de Tor-

ras i Bages; Maragall mateix havia dutes influències de Goethe i de Nietzche; i en les seves mateixes subtileses, Eugeni d'Ors tenia el precedent de Diego Ruiz, i en l'enaltiment de la ciutadania el precedent de Gabriel Alomar.

Però, per més precedents ideològics que tingués — i seria llarg i difícil de dir-los tots —, ell sabia dar al seu pensament un aire de novetat i descoberta; i, evidentment, hi portava alguna cosa pròpia: era un pensament original. I el sostenia amb una actitud que sobtava una mica: es posava al mig, i prenia com a precursors aquells qui l'havien precedit, i com a deixebles o soldats de la seva ideologia, tots els qui venien després d'ell. I per facilitar aquesta segona part imaginava aquest mite: imaginava que ell sabia, mig profèticament, la ideologia del segle; que ell oïa les «palpitacions del temps», i llavors revisava tots els qui s'avenien amb el seu corrent profètic, i els qui se n'excloïen eren uns endarrerits segle dinovè endins, pretèrit enllà.

La seva ideologia era, doncs, la que havia d'informar el segle vintè, i en deia «noucentisme». A la novel·la *La Ben Plantada,* la protagonista s'apareix en somnis a «Xènius» i li prediu els temps esdevenidors, obedients a la filosofia del *Glosari,* i el pren per apòstol. Li diu amb èmfasi: «Com les monedes d'un imperi, la cara d'un Emperador i la llegenda de son escut, l'or de la Ben Plantada portarà impresos la imatge de la Ben Plantada i el verb. Verb de salvació, perquè és de normalitat i mesura. Tu has d'ésser», va dient-li, «exemple de calma, i no et tornaràs infidel al sentit de la proporció». I a l'últim el considera digne «d'anunciar la meva paraula. Vés, doncs, i instrueix-ne les gents batejant-les noucentistes...».

Sigui com sigui, «Xènius» combatia la malaltia que en deien del segle i, bé que fos tal vegada de sempre, aleshores n'hi havia epidèmia. La malaltia era exacerbar el desig de coses impossibles i dur la feblesa de la voluntat fins a ni poder acomplir les coses més factibles, d'on venia una esperança adolorida, sense límits, vaga, estèril. I davant aquesta malaltia, «Xènius» sortí amb la defensa de l'energia per a tornar els somnis en fets.

II

A més d'un dandisme, tret de Barbey d'Aurevilly, duia de la seva cultura francesa i, més encara, parisenca, el culte a Baudelaire. En bona part, Baudelaire procedia de Gautier. «Xènius» no acudia a les deus angleses originàries, a Thackeray, a De Quincey i Edgar Poe. A la manera de Gautier, veia en l'art la bellesa suprema. I l'art tot ho reproduïa: sentiments i coses, i tot així ho redimia. Bellesa i lletjor eren prejudicis de gent poc entesa, si no volem dir, la primera, l'art, i la segona, les coses poc o mal artitzades. I d'aquests paradisos d'artifici, Eugeni d'Ors treia la doctrina de l'albir per damunt la raó o, si voleu, la raó presa com un producte arbitrari; «Xènius», fugint de la desesperança malaltissa, hi veié una deu d'esperançament: creure que tot ens ho podem fer, l'alegria i la tristesa, era una manera d'esvair l'atuïment, escollint l'alegria; podíem desfer, doncs, si volíem, aquell estat d'esperit amb què Goethe escriví, segons conta, el seu *Werther*. Tot era voler. La ideologia i l'actitud d'Eugeni d'Ors eren, doncs, esperançades. Amb la nostra voluntat podem formar el que

vulguem, i ell escollia: formarem la nostra força, la nostra alegria, el nostre temperament com el vulguem, i el nostre món exterior. I en arribar en aquest punt prengué una actitud de bon sentit: ell podia imaginar que el món exterior ens el fèiem nosaltres, però no caigué en l'error de creure que era un producte exclusiu del nostre esperit; i partí de l'existència del món exterior que calia transformar com volíem, però que exigia esforç i lluita. «Xènius» oposa aleshores l'esperit i la natura: l'un imposa l'albir; l'altra hi oposa resistència, i, si l'esperit és vigorós, és la vençuda. I el producte d'aquesta labor de l'esperit, a través del temps, és la cultura. És cert que a la natura hi ha algunes lleis — bé que «Xènius» es complaïa a citar llibres com *La contingence des lois de la nature,* d'Emili Boutroux, donant-los una interpretació que els excedia —, però, amb les lleis de la natura, cal jugar-hi i valer-se'n estratègicament, com el jardiner es val de les lleis naturals per a donar a la caiguda de l'aigua les figures geomètriques, o arbitràries, si voleu, de les fontanes arquitectòniques.

Aqueixa oposició entre esperit i natura, sentida com a experiència indefugible, fou després el principi de la seva «filosofia de l'home que treballa i que juga». Hi havia al fons d'aquesta ideologia una part de treball i de fets; i una altra part purament anímica, que no tenia explicació. El jardiner que tenia un projecte de joc d'aigua, tenia el treball de treure'l de projecte i fer-ne un brollador d'aigua real i viva; però el projecte, d'on sortia? Així que l'albir volia una cosa, teníem la feina de fer-la; però l'albir, qui el guiava? No ho podem dir: sortia del nostre fons indefinible, immediat, lliure. I en aquest fons indefinible veia

l'essència mateixa de l'ànima, l'origen de la religió; [1] hi veia l'albir mateix, impossible de definir, si no era negativament. L'albir era la indeterminació mateixa, i aquesta era la part estètica, la part de joc que ell veia en l'esperit, i que acomplia la seva filosofia. En aquesta «filosofia del treball i del joc», aquest fons d'indeterminació que té, de lliure albir sense una norma que l'obligui, és qui tot ho determina; d'aquest fons d'indeterminació neix tot. I així la finalitat última de les coses és només el voler lliure de l'home; allò que ell decreta, allò que vulgui, sigui què sigui. I l'ètica resta reduïda a acomplir externament allò que l'albir humà volia. Aquesta obligació lliga l'albir a no voler impossibles; el món exterior aleshores, en partida, s'imposa. El jardiner farà jocs d'aigua, però haurà de sotmetre's a la natura de l'aigua; no farà tot el que vulgui. Mes en allò que obtingui el seu designi, en allò s'haurà avingut a la filosofia del glossador, la qual té, doncs, una ètica sense més exigències que les de l'èxit.

La vida és com una art, seguint «Xènius», i la filosofia n'és la retòrica. Li importa poc què s'acompleix, mentre sigui ben acomplit. No li importa gaire el que es digui, però sí la manera com es digui. Més que la veritat, interessa la manera d'arribar-hi. Val més la forma del sil·logisme que no la conclusió. La bellesa és donar forma i, amb aquesta, treure enfora l'impuls, el caprici, el neguit interior; i, siguin quins siguin, ja la forma exterior arbitrada és redemptora i, més que no harmonitzadora, és la mateixa harmonia.

D'aquesta moral de l'èxit, aplicada a la filosofia, sempre

1. *Religio est libertas,* Barcelona, Tallers Gràfics Montserrat, 1915.

se n'ha dit sofística, i, aplicada a la vida, sempre se n'ha dit immoralitat. I si no s'escondia, si s'exhibia, se'n deia cinisme. Els termes, encara són els mateixos; i un lèxic de caient filosòfic individual no els arriba a pervertir.

Encara, doncs, que l'estratègia i la bondat nativa de l'autor escampessin al *Glosari* bons intents i bones paraules, estímuls al bé i bones màximes, hi havia a sota una filosofia que, exposada amb cruesa, fóra cínica i, dissimulada, fóra hipòcrita.

III

«Aquesta *Introducció a la vida devota,* de sant Francesc de Sales!... Quin llibre! Amb el Maquiavel; amb l'*Art de treballar la terra,* de Bernat Palissy; amb la *Poètica* de Boileau; amb la lletra fonamental de *Les liaisons dangereuses,* en què la marquesa de Merteuil explica biogràficament els seus principis i els seus mètodes; amb les novel·les de Stendhal — més concloents que son tractat de l'Amor —; amb els *Pensaments* de Pascal; amb la doctrina del dandisme, vivent en Jordi Brummel i recollida per sos devots, Berbey d'Aurevilly, per exemple; amb tres o quatre volums més, el compost pel sant Bisbe i Príncep de Ginebra i fundador de l'Ordre de la Visitació de Santa Maria, és indispensable en la biblioteca del Perfecte Arbitrari.»

¿Per quin caire hem de mirar aquesta tria d'Eugeni d'Ors per no veure-hi incoherència? Conèixer només una mica sant Francesc de Sales ja és suficient perquè repugni de veure'l entre Maquiavel i la novel·la de Laclos. És que Eugeni d'Ors no veia en l'obra de sant Francesc de Sales i en la seva vida sinó una lluita amb la natura, el domini

sobre si mateix que arribà a aconseguir, i les maneres exquisides amb què ens mostrà aquest domini: la calma, la delicadesa, l'extrema elegància. Però, d'on li venien? Per a Eugeni d'Ors no venien de la veritat fecunda que el sant obeïa i exposava inequívocament en els seus llibres. Què hi veia, doncs? Hi veia només un producte de l'albir. Francesc de Sales era un arbitrari. Vist així, no és il·lògic que el posi vora Stendhal, Maquiavel i Laclos: és lògic i també abusiu. Eugeni d'Ors s'imagina que canvia les coses, i no les canvia en res: només en violenta la interpretació.

Eugeni d'Ors es complaïa amb l'equívoc, i ara el nom del Bisbe de Ginebra servia a aquesta complaença. Són Maquiavel i la marquesa de Merteuil els arbitraris autèntics. Són uns seguidors de l'antiga moral de l'èxit, encara que tots dos tinguessin mala ventura. Aturem-nos un moment en aquestes dues obres preferides: *El Príncep* i *Les liaisons dangereuses*.

L'art de la política en *El Príncep* de Maquiavel és la manera d'arribar al poder i d'aguantar-s'hi comsevulla que sigui. El bé dels pobles és un problema de moral, i en bona partida apolític. ¿I no era aquella mena de política, la que mantenia Itàlia esmicolada, dividida en partits, i en mans de l'estranger? Maquiavel exposava la política de les decadències, i no la política del ressorgiment; una política molt vella a Itàlia, les maneres mateixes de la barbàrie, i no una civilitat nova; ell era un immergit en els costums decadents del seu país. *El Príncep* és un llibre que naturalment repugna. Llegim, per exemple, aquell capítol on diu si els polítics han d'observar la paraula donada. Maquiavel no és un enlluernat de les seves fantasies, com Nietzche, volent

arribar més enllà del mal i del bé; o com Georges Sorel amb la seva apologia de la violència. Maquiavel és un cínic: coneix el bé i el mal, i no té l'intent d'arribar més enllà del bé; sap on és el bé, hi resta i el trepitja fredament. «Tots sabem», diu, «com és lloable en un polític de mantenir la paraula i viure amb integritat, i no amb astúcia.» Ell sap on és el bé. «Però», continua, «veiem, per experiència d'avui, que han fetes grans coses aquells polítics que no han tingut miraments a mantenir la paraula donada, i que amb astúcia han sabut capgirar el cervell dels homes, i veiem que ells han vençut al cadpavall els que es volen fundar en la lleialtat. Heu de saber que hi ha dues maneres de lluitar: una amb les lleis, i una amb la força; la primera és dels homes; la segona, de les bèsties; però com que sovint la primera no basta, cal recórrer a la segona. Per tant, un polític ha de saber fer bé d'home i de bèstia.» I diu que l'home públic, sense la bèstia — sense l'astúcia de la guineu, i la força bruta del lleó — no se sostindria. «Un polític prudent», diu, «no pot ni deu complir la seva paraula quan aquesta observància el perjudicaria, o que són esvaïdes les raons que la hi feien prometre. Si tots els homes fossin bons, aquest precepte no ho seria, però com que són mesquins i no us mantindrien la paraula, tampoc els l'haveu de mantenir. I no han mancat mai a un polític motius legítims d'acolorar aquesta inobservància.» I va seguint la defensa de la falsia, de la duplicitat. I sempre amb paraules, que ell mira de pervertir: parla de «prudència», de «motius legítims», per exemple.

I aquest llibret, el perfecte arbitrari el té per guia. És un d'aquells llibres de la biblioteca del Perfecte Arbitrari,

que «per l'art o per la ciència», diu «Xènius», «per l'elegància en el viure sentimental o per l'elegància en l'abillament, pel bé o pel mal, per la perversitat o per la santificació...», «són els reguladors de la disciplina necessària perquè l'home escollit basteixi l'edifici de son viure propi en harmonia i en puresa i en perfecció formal».

IV

Obrim un moment un altre llibre preferit, d'aquells que Eugeni d'Ors dóna per guia. Obrim *Les liaisons dangereuses,* i rellegim aquella lletra de la marquesa de Merteuil on ella exposa els seus principis cínics, una art afinada per assolir el que es vulgui sense respecte a res: aquesta lletra és aplicada a la lubricitat, el mateix que *El Príncep* de Maquiavel ho és a la política: és el cultiu de l'èxit; i, si admeteu la paradoxa, l'ètica de l'èxit: un acte és moralment bo, si amb ell obtenim allò que volíem. Si un lladre, per exemple, és un artista del robatori, és «un home escollit que basteix l'edifici del seu viure en harmonia i en puresa i en perfecció formal».

Una dona escollida, doncs, era la marquesa de Merteuil de *Les liaisons dangereuses.* Aquesta novella descriu l'esperit llicenciós d'una societat abandonada a l'oci i al plaer. La situa entre l'aristocràcia francesa del segle XVIII.è I aquesta marquesa n'és un personatge, potser el més immoral i més cínic. Ella explica «els seus principis», i són una preceptiva de la hipocresia, un compendi de l'art d'enganyar, de trair, i de mantenir-se alhora en la bona anomenada i el respecte de tothom. I com hi arriba? És el que

ella expressa amb els seus fets i les seves màximes, de llarg a llarg de la novel·la, i especialment en aquesta lletra, guia del bon arbitrari. En aquells principis —i en els de «Xènius» també— hi ha el predomini del voler sobre l'enteniment: aquest és un instrument per a escollir els mitjans. I ¿no és aleshores el sentiment qui guia i domina? No. És preterit perquè destorbaria en l'art freda d'arribar al terme que volíem. En aquesta fredor s'esvaeix el sentiment, i resta només el plaer. Aquest domina: el plaer, més baix que un sentiment en desordre, més baix que una error. El pensament és imbuït de plaers de venjança, de punt, de crueltat; el sentiment és substituït per plaers dels sentits. Els qui menyspreen el sentiment i els sembla un ablaniment ridícul, no saben al capdavall sostreure's al plaer, com si no fos cosa pitjor; i encara pitjor, si es volta de dureses, de crueltat freda i d'anàlisis íntimes, semblants, si voleu, a les de la marquesa de Merteuil. «L'amor», diu ella, «que ens vanten com una causa dels nostres plaers, no n'és sinó el pretext.» I aquesta artista de la hipocresia conta com aprengué la seva art ja de petita: no parava gaire ment a allò que volien inculcar-li, i escoltava i recollia allò que li volien ocultar. «Aquesta curiositat útil», diu, «tot instruint-me, m'ensenyà també a dissimular: forçada sovint d'amagar a què parava ment, als ulls d'aquells qui em voltaven, m'estudiava de guiar els meus ulls a voler meu, i llavors obtinguí de fer, quan volia, aquell esguard distret que tan sovint heu admirat. Encoratjada per aquest èxit, volguí regular igualment els diversos moviments de la meva figura. Si sentia cap enuig, aleshores m'estudiava de tenir l'aire de la serenitat i fins de l'alegria; havia dut el zel fins

a causar-me dolors voluntàries per recercar, mentre duraven, l'expressió del plaer.» I així va seguint. Després de saber fingir amb el cos, havia de saber fingir amb el pensament. Calia que la hipocresia fos més íntima. «Proveïda de mes primeres armes, provava si servien; i no contenta de no deixar-me entendre, m'entretenia a mostrar-me sota formes diferents; segura dels meus gestos, observava els meus pensaments; i uns i altres, els regulava segons les circumstàncies o només seguint les meves fantasies; des d'aleshores la meva manera de pensar fou per a mi sola, i no mostrava sinó aquella que m'era útil de deixar veure.»

Els principis de la marquesa de Merteuil, no són els de la superxeria? Saber fingir sentiments que no tenim, i dissimular els que tenim; ocultar el pensament i només ensenyar-ne el que convingui «segons les circumstàncies», són coses més de comèdia que no de filosofia.

La marquesa continua dient com aquests principis li han servit per a dur una vida lúbrica i alhora fruir de la bona anomenada mantinguda amb la més fina hipocresia. Dins el mateix desordre sensual, no vol res d'efusiu, res que no sigui un plaer calculat fredament. «Jo sentia», diu, «una necessitat de coqueteria que em tornà a l'amor; no pas per sentir-ne verament, sinó per inspirar-ne i fingir-ne. M'havien dit, i havia llegit, que no podíem fingir aquest sentiment: però jo veia que per a assolir-lo no em calia sinó unir a la subtilesa d'un autor el talent d'un comediant. Em vaig exercitar en tots dos gèneres, sinó que, en lloc de cercar els vans aplaudiments de l'escena, resolguí que servís per al meu plaer allò que tants d'altres sacrifiquen a la vanitat.»

N'hi ha prou, em sembla, per a veure l'analogia d'aquests principis amb els de la política maquiavèlica. La vida ociosa, sensual i cínica que descriu Laclos, no hem de creure que mai pogués tenir l'adhesió de «Xènius». Hi ha en aquella vida aristocràtica una certa delicadesa, un refinament i fins una subtilesa d'esperit, traslluïts a la novel·la amb una anàlisi meravellosa de la gent i de la societat, de la feblesa humana i del poder de l'audàcia, que potser ens faria una ombra de respecte. I són útils donant a la reflexió copiosa matèria. Però atura la més petita simpatia només de pensar que una societat així és, en qualsevol lloc, un nucli isolat i parasitari. És un nucli que viu de renda, sobre el treball d'altri, i mentre ell es distreu en l'oci, mentre es vicia en el plaer, oblida la misèria que volta la seva illa de luxe. Aquella societat era la que donà motius a la Revolució francesa. ¿I qui no veu, així, que en aquelles delicadeses frívoles hi ha també una mica d'estultícia encanallada?

Encara que «Xènius» algun cop s'enlluernés amb el record d'aquelles elegàncies, que podien semblar-li la flor de la civilitat, tenia, vora vel·leïtats així, un esperit que no oblidava el treball i la lluita que ha d'haver-hi al món; i el *Glosari* de «Xènius» era un estímul diari a l'esforç; no induïa poc ni gaire a la peresa i a l'oci. Aquella estratègia insana, ell l'hauria girada al treball humà, vers una activitat útil, no pas a la buidor d'un joc d'intrigues. I si res podia plaure-li d'aquella novel·la era el desvetllament, l'agudesa sempre activa — reflectida en un estil eixut i net —, la inquietud d'aquells esperits, d'una activitat inútil, insana, si voleu, però mai no condormida.

V

En els *Pensaments* de Pascal i en *Le rouge et le noir,* «Xènius» hi veia un caire simpàtic on aquests llibres semblen defensar que l'esperit es forma com vol i, per tant, el sentir i el pensar poden esdevenir un producte de la llibertat humana. I per a això també li serví la teoria perifèrica de l'emoció, de William James, segons la qual els sentiments neixen de l'exterior. No plorem perquè estem tristos, sinó que estem tristos perquè plorem. Voleu tenir fe? Comenceu per pendre aigua beneita, deia Pascal. I podia semblar que la fe naixia, com un sentiment, del gest exterior, i la fe, per tant, podia esdevenir un producte de l'esperit: tenir-ne o no tenir-ne era cosa de voler o no voler. I el mateix pensament també ho era: la voluntat es feia el pensament. És cert que l'home es troba una part del pensament feta en la natura, en els límits imposats pel món de fora; però, com a pensament, naixia de la llibertat, i era lliure.

Si de bell antuvi els homes haguessin formada una cultura diversa de la que tenim, si haguessin arbitrada la natura en un altre sentit, avui pensaríem diferent, podria haver-hi una ciència contrària a la d'avui. Això sembla molt dir. Però així ho deia Eugeni d'Ors, en defensa massa ultrancera dels seus principis filosòfics (Curs de filosofia professat a l'Institut d'Estudis Catalans).

Si per a això feien nosa els principis de la raó, els afeblia, els contradeia, els negava. Els sotmetia a una crítica. S'entretenia detalladament a afeblir el principi de contradicció i el de raó suficient: Aristòtil i Leibniz. I els

volia substituir per dos principis que en deia «principi de participació» i «principi de funció exigida».

El principi de contradicció i el de raó suficient, els podem afirmar amb un enunciat més o menys precís, però són evidents. Eugeni d'Ors, amb el precedent, si voleu, de Hegel, es complaïa a discutir-ne l'evidència. I la seva discussió sempre era un afebliment de la raó i posar el voler humà per damunt d'ella. Li desplaïa la lògica demostrativa, concloent. Preferia una lògica que, més que convincent, fos persuasiva, on poguessin entrar influències estranyes a la raó neta i pura; les influències que calguin per a aconseguir l'èxit de persuadir. «La demostració», deia, «no convenç ningú, però les grans vivències d'ideal són filles del diàleg. És conversant que s'han fet en la història les coses magnes» *(Glosari,* 1916). Mes conversant sense una lògica rigorosa, sense sotmetre-s'hi un mateix, és segur que el diàleg esdevindrà un joc de sofística, i que un mateix es persuadirà, a l'últim, del que més li plagui o li convingui.

El primer mot d'Eugeni d'Ors era que calia disciplina, era que, si volíem un pensament, un sentiment, ens l'havíem de guanyar amb una estratègia; si volíem fe, ens havíem de sotmetre a pendre aigua beneita i fer-nos la fe; i si volíem alegria, ens havíem de sotmetre a la disciplina del riure. I així la marquesa de Merteuil, amb el domini sobre el seu gest, es podia fer tot el seu món de sentiments i de raó.

I l'esperit filosòfic, que coneix que tot ens ho fem i tot ens ho hem fet, ¡amb quina mitja rialla no ha de veure les nostres creences, i la ciència mateixa i els propis sentiments, fins els que tenim per més sagrats, i els conceptes que tenim per evidents! D'aquesta mitja rialla és el que «Xènius» en

diu tenir «una actitud d'esperit, una actitud, tota pràctica, si es vol, que, sense desconèixer els resultats de la ciència, sense rompre amb ells ni oblidar-los, sense que li sigui possible, tal volta, oposar als resultats de la ciència altres resultats, curaria, però, de mitigar aquells, de fer-los més flexibles, d'envoltar-los, en enunciar-los, d'un nimbe de dubte que no exclogui, en cap cas, la possibilitat, àdhuc mínima, de la posterior contradicció». [1] Però sempre vol dir que qualsevulla veritat és mòbil, flotant, i que és més la recerca mateixa, la conversa, la dialèctica, que no un concepte precís. I la forma, en conseqüència, més adient a la filosofia és el diàleg; és un diàleg interminable, on el plaer de la recerca en què dos esperits argumenten i sostenen tesis diferents, sense concloure res, és el plaer filosòfic, i aquest enclou, de fet, tota la filosofia. La teoria filosòfica es desplega en explicacions d'aital actitud, la justifica en la ciència, en la vida, fent anàlisis del pensament humà, i al capdavall arriba a concloure que acollir una actitud de somriure, divagar-hi amb arguments, és filosofar, i tenir-la és viure la filosofia. Doncs aquell qui adopta una actitud irònica des de, diríem, la primera lliçó, aprèn la filosofia ja essent filòsof, ja vivint-la. I la delícia de la filosofia és d'anar prenent més consciència i d'anar tenint més llum d'aquesta actitud filosòfica; és com el músic que intueix una melodia i després n'estudia i comprova les lleis musicals que hi eren implícites. I com que la primera paraula de la filosofia ja ens ha d'induir a aquella actitud, en certa manera conté tot el fruit de la filosofia. «Xènius» sovint repetia en aquest

1. *Primera lliçó d'un curs de Dialèctica,* «Arxius de l'Institut de Ciències» (Barcelona), any VI, núm. 1.

sentit una dita de Cournot: «En la filosofia, com en les tòfones, a l'arrel hi ha tot el fruit.»

Aquesta ironia cauria de tot en tot en la buidor. Seria purament un joc negatiu. Però «Xènius» orna el somriure del filòsof amb el somriure de les Idees. Dins el diàleg no solament hi ha raons i arguments: hi ha també una carícia d'imatges fruïdes, que esdevé un esplai contemplatiu. Les imatges neixen amb les paraules, es formen amb l'art de la conversa, com una escultura amb el cisell; i com a formes acomplides que són, ja són harmòniques. Els qui pensen, no pas amb una dialèctica aristotèlica, sinó esguardant només aqueixes formes d'Idees, nades de l'esperit, imposades a la natura, o que, si us sembla, en podem dir arbitrades; els qui pensen en aqueixa dualitat d'albir i de natura, naixent-ne formes acomplides, pensen «segons l'harmonia».

I així, aquella filosofia de «Xènius», en l'ètica obliga només a l'èxit, i en el pensament, a una mena de plaer en el diàleg; a un plaer, no pas de veure la veritat, adherir-s'hi i compendre-la, sinó en una recerca interminable i delitosa.

VI

Les Idees, segons «Xènius» es troben, vénen intuïtivament, i aleshores se'n pot deduir una mena de preceptiva; per treure'n el fruit, es poden en certa manera seguir — si volem, perquè al capdavall l'arbitri determina —. Les Idees, per a «Xènius» són imatges sensibles i formes, són anècdotes que, elevades a símbol, esdevenen «categories»; i la lògica amb un aire pràctic descobreix les relacions de la

imatge contemplada i benvolguda amb altres coses que hi tenen alguna analogia. És una mena de lògica tota intuïtiva. «Hi ha com un model d'agradança i de bellesa», diu Pascal, «que consisteix en una certa relació de la nostra natura, feble o forta, tal com sigui, amb la cosa que ens plau. Tot allò que és format segons aquell model ens agrada: sigui casa, cançó, discurs, vers, prosa, dona, ocells, riberes, arbres, cambres, vestits, etc.» «Res no fa entendre millor fins on un sonet és ridícul, com considerar-ne la natura i el model, i tot seguit imaginar-se una dona o una casa feta segons aquell model». En tot el procés intel·lectiu, seguint «Xènius», la qui sempre en resta afeblida és la raó, i, per tant, en resta afeblit el mateix voler, només donat a imatges atractívoles i que prometen de guiar la vida dins un ambient tan afalagador com imprecís. És la temptació mig literària mig ideològica d'una Arcàdia. L'autor es dóna normes i li sembla que arregla la seva vida, i no fa sinó divagar en somnis. Viure les Idees, deixar-se'n imbuir fins a l'amarament, en el fons no vol dir sinó imbuir-se l'esperit de les pròpies fantasies, per no dir novel·leries. La influència que el paisatge, l'ambient social, etc., tenen inconscientment en la nostra vida, a «Xènius» no li sembla necessària, però li sembla fecunda. La idea vaga i suggestiva de raça, li té un gran prestigi.

L'obreta on resumí aqueixes elucubracions és la seva *Ben Plantada.* Té el precedent de *Le jardin de Bérénice,* de Maurici Barrès: les mateixes maneres ideològiques i literàries. Tal vegada el mateix «Xènius» ni s'adonava de com imitava Barrès. En pren el mateix aire de misteri entrevist i viscut; misteri de sang i de raça; misteri que

obeïm inconscientment en la conducta, i que es revela al novel·lista qui n'està tot embadalit i va aprenent-hi: l'ha descobert a través d'una dona — Bérénice o Teresa —, i veu les analogies d'ella amb el país, i com el gest, els mots, el fer, tot el que és d'ella, s'adiu amb una manera de viure que va esdevenint, als ulls de l'observador, de més en més suggestiva, plena d'encís. Sortida d'una mena d'enamorament, aqueixa imatge guia i domina l'esperit. I aleshores l'alliçonament va responent a la pregunta: ¿com veuria, com faria tal o tal cosa Bérénice, o la Ben Plantada? Aquesta submissió, de totes maneres, és més imprecisa que la submissió als principis de què ens alliberava la dialèctica de «Xènius».

Sigui com sigui, en la seva novel·leta abunden les pàgines de bon estil. L'argument és breu de dir: una noia — molt bella, no cal dir-ho — estiueja en un poblet de la costa catalana, vers Argentona o Vilassar de Mar, i els senyorets de la colònia se'n mig enamoren; ella té les seves gràcies, veritable tema del llibre: en el vestir, en el pensar, en el gest, en el dir. Després s'adonen que té un promès, i els sap molt de greu, i aquest conflicte pren aires emfàtics fins que una nit «Xènius» somia una aparició de la Ben Plantada en els jardins de la Villa d'Este i ella li aconsella amb una certa eloqüència que no es desficiï per «una senzilla anècdota epitalàmica»; li diu que «Xènius» ha rebut d'ella l'aprenentatge, i que bategi la gent del seu país en nom d'ella. I després, en el somni, ella se'n vola al cel. És una errada de l'autor, de donar a la novel·leta una mena de caient sagrat. Valera havia escrit llibres així, imbuïts d'una figura femenina, *Genio y figura,*

Pepita Jiménez; però tenia la precaució de no voler servir al lector sinó un llibre de passatemps. El caient emfàtic de *La Ben Plantada* no sorprèn el lector del *Glosari,* que el troba a cada moment en els conceptes i en l'estil.

L'estil d'Eugeni d'Ors és divers segons els temes i els moments de l'escriptor. Era tingut per un estilista torturat, i de vegades és fluïd i planer, de vegades és pobre i fins inhàbil, de vegades és fastuós i barroc, com, per exemple, en el darrer capítol de *La Ben Plantada* i en el discurs dels Jocs de Girona del 1911. Té glosses a les quals ningú no negaria una gràcia lleugera i molta de força suggestiva. Són ben fetes, són com petits poemes en prosa, amb una actualitat periodística que les acaba d'arrodonir. Alguna glossa és un veritable model periodístic: sabia inquietar, es feia llegir. I en el *Glosari* hi ha moltes de pàgines d'una inquietud ordenada, d'una mobilitat cenyida: acontenten el bon sentit de voler les coses ben clares, i a la vegada somouen, o somovien en el moment de sortir al diari. L'estil hi prenia l'agilitat que ben sovint tenien els conceptes.

Alguns han dit i repetit que era un estil afectat; i és cert, ho era on tenia el pensament afectat; on veieu èmfasi en l'estil, també n'hi ha en el concepte, i, aleshores estil i concepte desplauen doblement. Mes on l'estil planeja i corre i llisca amb un gra de fantasia, amb un aire dialèctic i amb la inquietud per un esdeveniment advers o favorable, i sempre amb aquell deler de fer prosèlits, d'aprofitar un fet, una lectura, un argument, i posar un pes més al platet de la balança, aleshores l'estil és agradós; i no ho és gaire així que fuig del llenguatge corrent i cerca noves maneres que li surten sovint inadaptades i disgracioses.

En el seu bon estil era un escriptor fluent, i volia donar al català la rapidesa que té el francès de Voltaire o el castellà de Valera. I aconseguí un estil volador com el d'Oliver, sense els períodes llargs amb què aquest escrivia; un estil de frases breus, sovint amb el verb implícit, juxtaposades, lligades pel sentit, de manera que cada una exigia llegir la precedent. I aleshores tenia un estil nerviós, interromput a cada moment, i també lligat de manera que no en separaríem els fragments sense desfer-lo completament, com es desfaria un mosaic, si mudàvem de lloc cada pedreta. En aquest sentit podia dir Carles Riba que «una glossa de Xènius és un ésser íntegre, vivent, amb els seus centres de sensibilitat, i la seva xarxa nerviosa, la seva circulació en perfecte cicle, el seu respir, i — summa inefable de la seva individualitat — diríem que un seu nom». [1]

Però també en algunes lliçons, inèdites gairebé totes, en algun parlament i rarament en el *Glosari,* tenia l'estil amplament oratori. *La mort d'Isidre Nonell,* obreta juvenil, és d'una imatgeria i d'una verbositat que desborden, i bon xic diluïdes. És més viu i més intens el seu *Discurs* de Girona. En deia Gabriel Miró: «Son para mí estas páginas del inspirado *Discurso presidencial,* las más *legítimas* de la inflamada pluma de Eugenio d'Ors, sin excluir las de *La Ben Plantada*». [2] La música, el ritme d'aquest discurs, són de D'Annunzio. Li ho retragueren, i en protestà de seguida. No és pas que sigui un plagi; però té tantes de coses d'annunzianes, que no voler-hi veure parentiu és obstinar-se a no saber de llegir. Però encara que en *Il fuoco*

1. *Escolis,* Barcelona 1921 («Publicacions de La Revista»).
2. «La Cataluña» (Barcelona), 3 agost 1912.

pugueu trobar aquella mateixa música, el fet de dur aquell estil fastuós al català, i la mateixa riquesa de fantasia, amb l'ordre que sap posar-hi, seguint un pensament únic que es desplega de la primera a l'última paraula del discurs, en fa una obreta de les millors d'Eugeni d'Ors. La fantasia de D'Annunzio i la verbositat plàstica seva, les veiem vestides amb els conceptes del glossador, coincidint alguns amb els del poeta italià. «La glòria ancestral cantava un himne de records nobilíssims, exalçant la riquesa, el geni, la puixança, la joia.» El temple de Santa Maria della Salute, a Venècia, en el parlament de «Xènius», per dir-ho amb paraules de D'Annunzio, «ci mostra le possibilità d'un dolore trasmutato nella più efficace energia stimolatrice». «Així la bellesa més pura pot néixer del fons de la mateixa misèria. Així la dolor del poble es muda en noblesa per al poble.»

Aquesta amplor oratòria també es troba en algun capítol de *La Ben Plantada.* No és molt que prengui un to solemne, creient, per exemple, en la seva simbologia, que la Ben Plantada era la mateixa *Voluntat d'ordre* «encarnada per una devoció particular» — la de «Xènius» — «i a ús i avantatge de tot un poble». Aquest aire solemne i greu, ¿no seria una conseqüència de creure que l'Albir humà — per no dir el d'Eugeni d'Ors — té primacia sobre totes les coses? ¿És tan estrany que un filòsof que posa per damunt de totes les coses el seu pensament — no adherit a res, un pensament sempre irònic — caigui a l'últim a adorar-se ell mateix, autor al capdavall de totes les seves altes ironies? ¿I seria estrany, si li venia aleshores un deliri de grandeses?

VII

I el deliri de grandeses el prengué. Però el seu deliri, de moment, no feia mal a ningú. L'hi podíem perdonar: No podíem pendre'l com una molèstia pública. Alguns l'hi prenien: Francesc Matheu, Miquel i Planas, Lluís B. Nadal, Jaume Collell, Rossinyol, que el parodiava deplorablement a «L'Esquella». Però el mal de «Xènius» cresqué ràpidament. Adés l'amania amb una ombra de mania persecutòria. Adés considerava els qui no el seguien de tot en tot, uns enemics, i enemics també de la vida espiritual del país, que es creia encarnar amb la seva glòria. Tenia una veritable impotència per reprimir les seves fantasies de grandesa. Li acudien, i s'hi donava voluptuosament: les duia a la gasetilla; escrivia, com si fos un fet, tot el que imaginava: no es contenia gens en aqueixa comèdia, i volia que tothom la hi seguís.

Creia bonament que els seus escrits eren sublims, únics en el món de la cultura. Un dia, venint d'un concert, escrivia: «Altre cop, altre cop amb la intèrpret de sempre» — era Wanda Landowska —, «i cantant amb aquell instrument vetust, els mateixos, els eterns mestres: Mozart, Rameau, Couperin el Gran. Delícia! I una veu, liquidadora veu, dintre d'un hom: "No hi ha més que això en art, no hi ha més que això...". Això i l'estatuària grega. Això i la simple, exacta, nua «glossa» somniada — potser escrita ja en hora feliç, potser encara no.» I acabava: «Lo demás es andarle poniendo lazos y fondos de peluche a las cosas».

Posant els nostres sentiments i conceptes com uns productes de l'albir, eixamplava el nostre poder, ens feia com

uns deus. Hi havia només el perill de caure en deliris de grandesa. I no admetent el principi de contradicció, volent negar els principis primers i evidents de la raó, estenia la veritat on abans situàvem errors, absurditats i mentides. Mes resta el perill que ens contradiguem tranquil·lament i portem la inconseqüència fins al comportament en el viure.

Eugeni d'Ors a l'últim s'ha contradit, de fet, en el seu pensar i en el seu capteniment d'home públic. Les seves contradiccions, els seus canvis d'ideologia tenien arrels a les seves doctrines de l'etapa barcelonina que el dugueren a la virada definitiva de l'any vint.

GUALBA, LA DE MIL VEUS

Gualba, la de mil veus és una novel·leta de tesi com totes les de «Xènius». En la seva forma és híbrida, mig de fantasia mig d'estudi. Descriu un cas patològic amb tot detall literari; un cas, el 1915, d'última moda, un cas de psicoanàlisi: un pare i sa filla senten un cert afecte mutu que acaba incestuós.

Sembla que l'autor estima molt la seva obreta, i atribueix a malvolença que es fes entorn d'ella un silenci que no s'havia fet a *La Ben Plantada.* Ni escàndol no va haver-hi. Però «l'escàndol», diu, «només va defraudar-se a força de silenci, d'aquest silenci rancuniós i cellajunt en què la ruralitat de tot un sector influent dins la societat catalana excel·leix. Si mil agitacions, divertides al cap i a l'últim, acompanyaren l'epifania de la Ben Plantada, la cabana montsenyenca de la Filla amorosa es veié artificiosament envoltada d'un buit mortal». I continua en un to que manifesta uns beis de mania persecutòria: «Als mateixos», diu, «que anys abans havien fet intent de lapidar la Ben Plantada, com pot veure's en l'aiguafort celebèrrim del nostre car Xavier Nogués, els podia resultar més planera la tasca, llavors que amb tàcita complicitat s'hi posaven tots a l'una, d'enterrar vivent una pàl·lida i feble minyona».

Mes sembla que aquest buit no obeïa a consigna de cap mena, sinó a la indiferència natural entorn d'una novel·la que no interessava prou, si no desplaïa. S'hi féu silenci? Recordeu que llavors a Barcelona gairebé no hi havia crítica. Gairebé l'havien extingida les capelles literàries i polítiques, i el mateix «Xènius» hi tenia bona part de culpa. Una crítica raonable, independent, no s'admetia. A penes entorn d'una obra podia haver-hi més que escàndol, elogis ditiràmbics o un buit despectiu. I aquest conjunt sí que era rústic.

Justament, en un país petit com el català, ens sembla que la crítica hauria d'ésser, com enlloc més, tolerada. El pamflet hi és antipàtic; la tirania d'un grup hi és fàcil. Una crítica valenta i verídica ha d'evitar pamflets i dictadures literàries. La independència de la crítica caldria, doncs, que hi fos gelosament defensada. Sense ella, a més, no sortim d'un inacabable i estèril fer i desfer. Un dia delirem per Verdaguer; tot seguit l'oblidem, i un altre dia, a l'atzar, el descobrim. Fa poc que el mateix Eugeni d'Ors tenia l'atenció de tothom verament absorbida; de sobte, ningú no se n'ocupa, i potser aviat hi haurà qui l'exhumi. Tot això és manca de crítica que sostingui l'interès entorn dels escriptors i de les obres, eviti oblits i acaparaments provincians i formi una correntia de veritable tradició literària.

Gualba, la de mil veus és una obreta on una crítica justa podia trobar aspectes apreciabilíssims, tot i que el defecte que en desvia el lector ja ve del seu origen. I per això té incongruències sense remei i que semblen encara més absurdes en una obreta de tesi: no és ben concebuda. Presenta un pare i una filla normals, afectuosos, sense una

ombra de depravació en la fantasia i en el desig, els quals, solament pel fet de viure uns dies de repòs estival a Gualba, en un país muntanyenc d'aigües i de verdor fresca, cauen tot d'una en l'incest. Per influència que tingui un paisatge mòrbid sobre un esperit, no el mena en pocs dies de la salut a la degradació, i, sigui com sigui, abans d'arribar-hi, l'esperit trobaria en ell mateix aturadors, defenses, impediments: hauria de sostenir una llarga lluita. Aquí tot és ràpid i planer. L'autor, que sembla sentir aquest absurd, recarrega el país de misteri, hi posa unes llegendes d'un Gorg Negre, sense caient popular, o mal recollides o mal inventades. I encara, naturalment, no en té prou, i a pare i filla els fa traduir Shakespeare. Amb tot, el lector restaria sorprès de l'incest, per bé que conegués el dogmatisme d'alguns seguidors de Freud. Amb tanta d'escenografia, encara l'incest hi és inexplicable.

Per fi l'autor volta pare i filla de la rancúnia i la sospita de la colònia barcelonina d'estiueig a Gualba: així els isola. I, encara, l'incest arriba amb sorpresa del lector. Com un acudit deplorable. ¿Uns dies de solitud desfarien les habituds i els costums de tota la vida? I uns dies d'una solitud tan fàcil de desfer al primer símptoma d'angúnia.

I és que l'autor, des de la primeria hi és il·lògic. Suposa uns personatges sanitosos, actius: el pare aprofitant les vacances en l'estudi; la filla, «quin do en ella», diu, «quin do infal·lible d'allò que cal, d'allò que convé!» I, tot d'una, els porta a les pitjors conseqüències d'una pertorbació que sempre s'incuba llargament i presenta símptomes. Duent-los a Gualba nets de culpa, alegres i normals, oblida aquell gran mot: per a la gent pura totes les coses són pures:

«Omnia munda mundis». Per a aquell pare i aquella filla, que no duien cap depravació en el desig i la fantasia, les verdors i les frescors de Gualba havien d'ésser reposadores i agradables; el treball, divertit i sanitós; la gent —la mateixa gent de Barcelona, on vivien—, ni tan estulta, ni ells tan difícils. És a dir: perquè aquelles coses exteriors determinin un fet anormal, insòlit, com l'incest, haurien de venir damunt d'una degradació prèvia dels esperits. Si aquesta no hi és, la conclusió és absurda.

Dins la mateixa doctrina de Freud no se sostindria. Freud algun cop ha protestat de teories que li eren atribuïdes. Molts que diuen seguir-lo no saben la discreció prudent de les conclusions científiques. Freud protestà amb energia que un home com Eduard Claparède li atribuís l'opinió d'haver-hi en l'instint genèsic el mòbil de gairebé totes les manifestacions de l'activitat psíquica. Potser Claparède tenia raó de replicar-li que la protesta suposava un canvi de parer. Però, com Freud no canviés la seva teoria dels complexos d'Edip i d'Electra, hagué de sofrir la crítica incontrovertible i càustica d'E. Ludwig. Sigui com sigui, són doctrines que no es poden admetre irreflexivament per seguir l'última moda.

Mes en aquesta novel·la mal concebuda hi ha un estil que, a fragments, és digne d'estudi. Volent sentir i fer sentir aquella música líquida de Gualba, pren un aire de música lleugera i abundosa. La sintaxi, no podem pas dir que hi sigui rica: hi sovinteja, fins a l'excés, el recurs de repetir mots i frases; aleshores l'estil té un èmfasi desagradós en una novel·leta i que perdura fins en els seguits de frases juxtaposades, tallades en sec, com, per exemple:

«Hi ha l'home que està a la finestra, en la nit sense estel. Hi ha Gualba a baix, que és tota ella una tenebra. Hi ha el Senyor dalt de tot, encara més amagat que Gualba. I de Gualba a l'home, i de l'home al Senyor, pugen les mil veus. I la veu de l'home és una altra veu dins les mil veus». Aquest èmfasi és íntim en el pensament de l'autor, que s'esforça a pujar de to fins a donar transcendència a qualsevol cosa, la més insignificant i frèvola.

Però «Xènius» tenia un instint finament imitatiu, i per això tenia un estil molt divers. En *Gualba, la de mil veus* és líquid i lleuger; en *La Ben Plantada,* en canvi, és reposadament bla; en el discurs de Girona és ample, acolorit i pompós, i dins el conjunt del *Glosari* va oferint, amb encerts i desencerts, una varietat sorprenent, plena de gosadies.

A més de la riquesa i dels prodigis d'estil, fóra descuit culpable de negligir aquella altra riquesa de dites i teories del *Glosari,* on també trobaríem, si més no, aquella recerca inquieta de problemes i de fets de cultura, tan útil en un país on encara campegen algunes ombres d'aquella gent i d'aquell temps en què la Universitat de Cervera parlava de «la peligrosa novedad de discurrir».

No voldríem, doncs, que *Gualba, la de mil veus* fos l'única obra de «Xènius» que novament s'editès; voldríem que s'hi sumessin d'altres novel·les, volums del *Glosari,* discursos i antologies. Cal que l'obra d'Eugeni d'Ors sigui coneguda, detingudament estudiada. Qui vulgui podrà aleshores contradir-la; però seria un error d'abandonar-la amb un gest despectiu que de vegades no és més que encobridor de la peresa.

UN TESTIMONI

I

El misteri del mas Esparregueres

Dins el número 113 de la revista «Pont Blau» (1962) Bladé i Desumvila feia uns comentaris a una versió castellana de les *Històries de les Esparregueres,* d'Eugeni d'Ors. Encuriosit d'aquelles historietes rares, hauria volgut saber on s'esqueia el caseriu, el poble o la masia d'Esparregueres. I fou com buscar una agulla en un paller. Ho demanà al seu amic olotí, el professor Calm, perquè Esparregueres havia d'escaure's als verals d'Olot. I ni el senyor Calm ni ningú no sabia donar-li'n raó.

No cal que hi hagi misteri. Esparregueres és una masia veïna del Sallent de Mieres, i allunyada només per un planiol i una collada de la vila de Santa Pau. Comprada pel meu pare a primeries de segle, la casa, amb els seus corrals, coberts i pallissa, era aleshores ruïnosa. Calgué reparar-hi molt i, a vegades, bastir-hi. Esparregueres era la masia grossa enmig de nou masies menudes, escampades pels conreus, alzinars i olivets. En diria els noms: el Molí, Bonolla, Plansamata, Corbs, ca l'Esteve, can Rosta, can Talaia, Creuet i Bonavista. La tartana, sortint d'Olot, ens duia fins a Santa Pau, i aleshores seguíem a peu i, deixant

a mà dreta el santuari dels Arcs i a mà esquerra el Pratdavall, que pertanyia a Marià Vayreda, l'autor de *La darrera carlinada* i de la novel·la dels temps dels bandolers, *La punyalada,* pujàvem un collet i de seguida, en tombar, ja érem a can Rosta i vèiem, més avallet, Esparregueres.

De segur que Bladé no volia saber tant. Mes, ¿com voleu que calli, si tinc tantes de memòries d'aquells indrets de Catalunya, remotíssims de la bonica ciutat de Cali d'on els he de recordar en amable exili? Ja de la primera vegada que hi anava amb els de casa a passar-hi uns dies d'estiu (no devia tenir gaire més de deu anys), me'n recordo com si fos ara, com en davallar el collet vaig veure entre el ramatge fosc de les alzines la teulada rosa de la masia. Ja hi som! La casa era en el pendís. Entràvem a peu pla, i la galeria del fons ja pujava un pis. Tot hi era espaiós i, més que res, el menjador, amb rajoles també rosades, cuites a la teuleria del mas: unes rajoles que xuclaven la pluja de la regadora i deixaven fresques les estances; i una galeria de pilars de pedra, que anaven del ràfec a l'ample mur dels baixos on hi havia el trull i l'estenedor de les olives.

Ara, no sé quin any seria, tal vegada el dinou, que jo venia, com gairebé cada migdia, de l'Escola de Bibliotecàries, en passeig i conversa amb Eugeni d'Ors i Joan Palau i Vera, fins a la Diagonal, on aquell vivia. Ja seria el mes de maig, i vaig dir-li que els metges m'havien aconsellat aquell estiu un mes de repòs, i el passaria vora d'Olot, al mas Esparregueres.

—Si vol, l'hi acompanyaré.—

Ho diguí als meus pares en arribant a Olot, i no hi van veure cap molèstia, però sí van tenir el dubte que el

senyor d'Ors no se'n cansés: una mesada se li faria llarga en un lloc tan solitari.

Sigui com sigui, arribat el dia, en companyia de la bibliotecària, senyoreta Dolors Hostalrich, que ens deixà a la porta de la masia, partírem d'Olot alegrement en una tartaneta. La carretera nova ja arribava al Sallent, i un camí veïnal ens dugué fins a la casa. Ja tot hi estava a punt; la vigília hi eren vingudes, per fer la neteja i endreça, dues serventes: la Consol, filla d'En Gasparic de Mieres (el de la cançó del músic peresós), i l'altra, la Magdalena, molt pagesa, del mas Paradella, a prop de la Moixina, que parlava un català lleugerament arcaic, i que feia gràcia al senyor d'Ors per la seva senzillesa rústica. Ambdues van servir-nos amb la major discreció i diligència tota la mesada. Els meus pares, que sabien que Eugeni d'Ors era bon fumador, deixaren allí unes capsetes d'havans per tal que es distragués. No hi teníem gaires llibres, ni ens vagà gaire de llegir. Jo en duia un de preferit, els *Elogis* de Fontenelle, i per allí corria també un volum de Ruyra, que acabava de sortir. Recordo que «Xènius» em deia de Fontenelle: «Té un estil eixut i periodístic.» El veia com un revister científic. I la prosa de Ruyra no l'acabava de satisfer: la trobava poc fluida, agrumollada.

No puc reproduir les converses; només sé que els dies volaven. Les dues serventes, habituades a les maneres de casa, deixaven el pis en la penombra, regat i fresc, i no hi volava una mosca. No ens llevàvem d'hora, i després d'una dutxa i un bany de sol a la galeria, i un poc de llegir i escriure, ja teníem el dinar a taula. En aquelles hores de lleure, «Xènius» escrivia historietes divertides, les *Històries*

de les Esparregueres. El silenci del migdia convidava a la sesta, i a la tarda sortíem a passejar. Eugeni d'Ors era afable amb els masovers, era falaguer amb tothom.

Una tarda arribàrem fins a Santa Pau. Seguírem aquells carrerons de «vila veia», el castell amb el pati d'entrada, i les muralles amb la porta dels Jueus. Era un lloc per a enfonsar-s'hi segles enrera.

En tornar a la masia hi trobàvem aquell menjador emblanquinat, amb el gran bufet de melis, que la meva mare havia encarregat al fuster Pau Marlita, per tenir-hi un bon desembaràs: hi cabien amplament cristalleria i remeis, vins i vaixella: de tot hi havia darrera d'aquells vidres de color que no deixaven veure tantes de provisions i previsions. L'acetilè feia una llum clara. I recordo el bon apetit —diria l'amable apetit— de «Xènius» davant d'aquell sopar camperol i abundós: aquelles verdures tot just collides i bullides, aquelles amanides amb oli de la mateixa masia; un vi aragonès tan fort que en el celler s'enrancia; les costelletes d'anyell, vingudes de Santa Pau, tendres, que es fonien a la boca i calia menjar-ne quatre o sis, i aquells ous passats per aigua, que ell escapçava traçudament amb el ganivet, i mostraven la clara lletosa d'ous del dia.

Anàrem una tarda a festa major de Mieres. Els mierencs es tenien per honrats de veure'ns-hi. De seguida fórem invitats, veiérem el ball pla i arribàrem a casa a mitjanit.

Eugeni d'Ors no era un foraster: semblava de família. En el menjador o a la tauleta de marbre de la galeria escriví *Una primera lliçó de Filosofia,* sortida en alguna publicació de l'Institut d'Estudis. Li havia demanat: ¿Per què els cursos de Filosofia, que professava a la Secretaria de l'Ins-

titut d'Estudis, de primer, i últimament a can Batlló, no els escrivia definitivament i en feia un llibre? Eugeni d'Ors era atent a la conversa i als suggeriments que li fes un jovenet com era jo aleshores. No imposava mai el seu parer en qüestions de filosofia; li plaïa que li posés objeccions, i li agradava de veure's estimat i admirat sense adulació. Per a mi fou sempre un bon company per a anar a Montserrat. Fins a vegades semblava que em tractés amb massa deferència. I al seu costat, amb la seva conversa, quantes de coses no aprenia! Mai no en sortia amb les mans buides.

He tinguda ventura de tenir bons mestres, que a la vegada em foren bons amics. ¿Com podria mai oblidar el vell Antoni Rubió i Lluch i les seves meravelloses lliçons a la Universitat de Barcelona sobre Camoens, sobre Ausiàs March, sobre Zorrilla i algun altre líric o dramaturg de Castella? Com oblidaria la bona acollida a casa seva, mostrant-me la correspondència de Costa i Llobera, i referint-me'n alguna anècdota? I després, en sortir publicat el meu estudi, l'acollida benèvola que li féu, venint-me a visitar, ja vell i quasi cec, a casa, al carrer d'Astúries, per felicitar-me —es complaïa en qualsevol èxit dels seus alumnes— amb unes paraules efusives d'elogi? No me les havia pas de pendre al peu de la lletra, però no havia d'oblidar mai aquella afectuosa cortesia.

També em fou venturós de tenir un amic, que m'era un veritable mestre, a Olot mateix: Josep Maria de Garganta. Em sembla que jo no tenia disset anys en fer-hi coneixença. Però tinc present aquell migdia, en una saleta d'una entitat anomenada Institut Olotí, on ens veiérem per primer cop. L'amistat fou instantània, sorgida en aquell mo-

ment de l'entusiasme comú per Frederic Mistral i algun altre poeta, no recordo quin. A la tarda, ja aní a conversar llargament a casa seva,

«i ja mai més no ens hem descompartit».

Aviat sortirà, si Déu vol, un llibret de poesies seves, amb algunes versions meravelloses de l'italià i l'anglès i una nota bibliogràfica del seu fill Joan, conegut per la seva noble actuació política en moments difícils per al nostre país, i que viu encara en l'exili a Medellín de Colòmbia. Però ni les poesies, ni la semblança escrita meva, que les ha de precedir, no diuen tot el valer d'aquell home dreturer i nobilíssim, d'aquell literat incògnit, d'una erudició, en algunes matèries, meravellosa.

Em complac a fer esment d'aqueixa varietat de mestratges personalment exercits —deixant a part les influències d'autors i de llibres—, per contribuir a desfer el concepte de les formacions simplificades: un mestre, un autor, un llibre. No: la formació intel·lectual de qualsevol escriptoret és més viva, variada i complexa.

Encara he d'afegir-hi el mestratge més tardà, d'un bon amic inoblidable: Josep Maria Junoy. Una ombra de desconfiança envers les coses noves, ardides i poc garantides, que sempre he tinguda, Junoy me l'esvaïa amb la seguretat del seu gust i una informació copiosa i de primera mà. A més, en els seus judicis apreciatius, sempre definia, mai no divagava. Les seves adhesions eren alhora justes i afectuoses. En els judicis sobre les persones, no hi vèieu mai mesquineses. Hauria pogut repetir, com a propi, el bon consell de sant Francesc de Sales: «No hi perdríem res de

viure generosament, noblement, cortesament, i amb un cor magnànim, equitatiu i raonable».

Però a qui personalment més devia era, tal vegada, a Eugeni d'Ors. Amb la riquesa del *Glosari,* ja podeu capir la riquesa de suggeriments, de judicis, de comentaris que duia entorn de llibres de literatura, d'art i de filosofia, amb contalles i anècdotes, que posaven uns granets de sal a tot allò que comentava.

En aquella solitud —relativa— de la masia d'Esparregueres, passà agradosament aquella mesada prescrita. Els amics d'Olot ens hi vingueren a cercar, per bona companyia del retorn. Arribaren a mitja tarda En Francesc Vayreda i el seu germà Raimon, les senyoretes Maria Dolors Hostalrich i Valèria Seligman, Ignasi Mallol, Domènec Carles, Iu Pasqual i Juli Soler. I, després d'un berenar de truites i llet fresca, de la casa, i de confitura seca i pastisseria, que ells duien, partí vers Olot la comitiva de tartanes, que a moments s'aturava per fer un trosset del camí a peu. Ja de lluny, a hora baixa vèiem lluir els llumets d'Olot que, venint d'Esparregueres, «semblaven els llums de París». Eugeni d'Ors s'havia pres amb alegria aquell mes de solitud enmig de les muntanyes del Sallent.

II

La meva adhesió al «Glosari»

Ara que som a parlar d'Eugeni d'Ors, permeteu-me que trenqui d'una vegada el silenci entorn de la seva fugida de

Barcelona, massa voltada de misteri per a la gent d'avui. Tal vegada Joan Fuster [1] tingui raó: per què tant de misteri? No és pas que jo pugui aclarir enterament els fets; però puc dir el suficient per a aturar que rodin notícies i comentaris involuntàriament deformadors.

* * *

De primer, ¿d'on venia aquella adhesió de bona partida de la joventut d'aleshores al *Glosari?* Diré només els motius de la meva, i així, cenyint-me a un cas singular i verídic, evitaré de generalitzar equivocadament.

D'altres adduirien motius diferents. Llegint, per exemple, la semblança de «Xènius» escrita per Josep Pla, [2] em vaig sorprendre de la gran influència del *Glosari* en les promocions universitàries que immediatament ens van seguir. I encara més em va sorprendre la influència que tingué en el mateix Josep Pla, que aleshores era un jovenet que jo creia allunyadíssim de «Xènius» i del *Glosari,* pels seus autors, pel seu estil i les seves maneres obertament empordaneses. És que abunden a Catalunya —al Principat, al Regne i a les Illes— aqueixa mena d'homes tan independents, que difícilment els trobaríem parentius ideològics i literaris gaire definidors.

La meva adhesió al *Glosari* fou bon xic dificultosa i tardana. Els primers anys de sortir a «La Veu», només el llegia eventualment, i, vora de coses bones, hi trobava judicis als quals no em podia avenir, com, per exemple, dins *La setmana dels poetes* en homenatge a Guimerà, el

1. «Pont Blau», núm. 116 (setembre 1962).
2. *Homenots,* 1.ª sèrie (Barcelona 1958).

que s'hi deia de Mistral i de Virgili. A més, hi sentia un tonet d'afectació desagradós, avesat com estava a la naturalitat de Maragall i de Verdaguer.

El *Glosari* començà de sortir el 1906. Jo solament tenia catorze anys, i cursava el cinquè de batxiller als Escolapis d'Olot. Eugeni d'Ors s'acabava de guarir del «mal du siècle». Era un convalescent. I fins en el *Glosari* sentíeu el delit alegre de la convalescència. Tenia raó en l'*Advertiment* a l'edició de l'*Obra catalana completa,* de 1950, de rebutjar els seus escrits de jovenesa anteriors al *Glosari.* «El gros de la seva producció» catalana, diu d'Ors de si mateix, «es troba cronològicament situat entre els anys 1906 i 1920. Si alguna temptativa literària a l'estil d'estudiant l'havia precedit; si alguna reminiscència expressiva s'ha perllongat després, poc comptaven aquests fulls dispersos a veïnatge del bloc massís dreçat per la tasca quotidiana de catorze anys. I tota ella es pot dir integrada en el *Glosari,* que ja, a poc de començar, adopta la signatura de "Xènius".»

Un dia, per atzar, en una col·lecció de la curiosa revista «Pèl & Ploma», dirigida per la parella Rossinyol i Cases, havia vist unes poesies d'Eugeni d'Ors, tan fades, que n'hi havia per no llegir-li'n cap més. També un comentari al poema *Boires baixes* de Josep Maria Roviralta, il·lustrat per Lluís Bonnín. El comentari, com el poema, era d'un esllanguiment planyívol, amb el desig de sortir del viure corrent, massa prosaic, evocant un país de somni amb boires, estanys i nimfes. El poema era del 1902. Vegeu l'article que n'escriví Maragall, i, fent-hi un descompte de cortesia, ja veureu què en queda. I també vaig llegir-hi una fantasia verbosa titulada *La mort d'Isidre Nonell,* profu-

sament il·lustrada amb carbons i sanguines del pintor, presos al barri «xinès» de Barcelona, on pul·lulava la pobrissalla més desfeta per la misèria.

Només llegia el *Glosari* quan s'esqueia. Recordo unes glosses emfàtiques sobre *L'home qui marxa,* de Rodin, que em tragueren durant dies l'apetit de tornar-hi.

Ja estudiant lleis a Barcelona —això d'«estudiar lleis» és un dir—, vaig assistir a unes conferències d'Eugeni d'Ors, vingut de fresc de París. Hi assistia Diego Ruiz, que en sortia dient dicteris d'aquell biòleg «que no havia tocat ni vist un cervell humà en sa vida». Aleshores l'orador —perquè sempre Eugeni d'Ors fou un bon orador— tenia una faç rosada, ornada d'una barba sedosa, amb una mirada lànguida, com fatigada per llargues vetlles d'estudi, i feia una veu prima i amanerada. Tot plegat no inspirava gaire simpatia.

Trobàvem, en canvi, en alguns escriptors de Catalunya anteriors al 1905, un mirall embellidor de la vida corrent. D'ells hauria dit De Sanctis el seu elogi màxim: tenien un estil «tot coses». D'aquests eren Maragall, Costa i Llobera, Alcover i Ruyra. A les *Poesies* de Maragall, hi veia transparents, netes, diria líricament depurades, les mateixes coses que em voltaven. Tindria uns dotze anys, que a l'estiu havia anat a Núria amb els de casa i una família amiga. Doncs, aquelles *Pirinenques,* que llegia anys després, eren justament el que havia vist: aquelles ramades d'eugues en la pujada al Puigmal; les muntanyes «desertes i nues», com també deia Verdaguer; les cascades del camí i la capella fosca de la Verge amb el cant dels pastors cada nit. Però després venien les *Barcelonines,* amb les avingudes i les

fileres de plàtans d'un brancatge que adés ens feia sentir l'hivern despullador, adés, amb les fulletes tendres, la vinguda de la primavera.

Bé que vivíem a Olot, teníem un pis a Barcelona, on anàvem per Nadal i Pasqua. Com estimàvem Barcelona! Vivíem al carrer d'Ausiàs March, i el cor de la ciutat a mi em semblava que era el carrer de Fontanella amb la plaça d'Urquinaona. Em semblava que s'hi havien de referir aquells versos de Núria:

> «A l'hivern, quan neva i plou
> i la ciutat se remou
> brillant d'insomnis i fúria,
> nostres ulls enlluernats
> veuran, allà en la foscúria
> la immòbil Verge de Núria
> voltada de soletats».

Amb quina sorpresa recollia anys després unes paraules d'una lletra de Maragall al seu amic Antoni Roure, datada l'11 d'octubre de 1894! Hi parlava d'aquella placeta d'Urquinaona on aleshores ell vivia i on escriví els *Goigs a la Verge de Núria:* «Són prop de les sis de la tarda. Ja quasi és fosc: la plaça d'Urquinaona, plena de sorolls i trànsit; els arbres encara verds i frondosos, però ja ferits; tinc el balcó obert perquè fa un temps d'allò més dolç i quiet; tinc el quinqué (amb un tub de goma i pàmpol verd) encès; ara torna de passeig l'Helena; la sento entrar cridant des de la porta: Papàa!» I més i més notes barcelonines, amb aquell verb que era un encís: la saleta on, de visita, unes nenes tocaven una ària del *Don Joan* de Mozart. I quina forta evocació barcelonina en aquell «últim xiscle» del trenet de Sarrià! I aquelles «festes nocturnes ciutadanes» on recor-

dava Marta, una nena, tan bonica, vista en una masia pirinenca. I tant com la seva poesia i la seva meravellosa prosa merament literària, m'interessava la seva ideologia, des de la moral i política a l'estètica. Llegia el seu *Elogi de la paraula* vora el fullet de *Les reials jornades.*

Entre els meus llibres de capçalera durant aquells anys d'adolescència, hi havia els de Costa i Llobera, des de les *Horacianes* al seu parlament sobre la forma poètica. També *Els fruits saborosos,* de Josep Carner, i, encara més, els dos llibres de sonets, el primer de 1905, i el segon de 1907. I, més que tots, amb els de Maragall, em fou dels preferits, immediatament de sortir, el *Cap al tard,* de Joan Alcover, on el català més literari i musical era ensems el més planer i familiar. I els autors de proses saboroses i disertes, com el Verdaguer del *Dietari d'un pelegrí,* l'Alcover dels parlaments acadèmics i l'Oliver d'aquells articles on admiràvem, juntament amb l'estil eufònic i dúctil, l'amenitat erudita. I abans del 1906 ja eren publicades les *Marines i boscatges,* de Ruyra. Eren d'una prosa cantadora, plena, i també, com les esmentades, «tota coses». Eren Blanes i la seva gent de mar. I encara avui trobem en aquelles pàgines tota la frescor i la vida del primer dia de sortides.

A partir de l'octubre de 1899 anava sortint el seguit esplèndid de les pastorals de Torras i Bages, amb aquell pensament seu al nu, d'una franquesa familiar una mica rude, i, ensems, d'una elevació agustiniana. I el 1906 podíem fruir del primer volum del *Llibre de contemplació* de Ramon Llull en l'edició mallorquina de Mateu Obrador.

La riquesa ideològica i literària d'aquells anys de Catalunya de fi de segle i d'inicis del xx^{è}, que, cenyida a les

meves preferències juvenils, resta incompleta, no l'havem pas exhaurida. Doncs, ¿com s'explica que Eugeni d'Ors s'al·lucinés fins a dir que la tònica dels dies anteriors al seu *Glosari,* la donava el *Dietari* de Rierola?

Aleshores també, amb els companys universitaris del curs preparatori i primer curs de Lleis i, més que amb ningú, amb l'amic Joan Climent, llegíem els estrangers que podíem. Els poetes eren italians i francesos. Recordo d'En Climent les seves preferències per Ronsard i el XVIè francès. Però a mi la lectura contínua dels romàntics, especialment de Musset i Verlaine, em justificava, a l'últim, la virada d'un Gautier cap als clàssics, amb els seus sonets i els *Émaux et camées,* i les seqüències del «Parnàs» i l'«Escola romana» del Moréas de les *Stances.*

Encara en alguns nuclis, un culte a la sensibilitat, que confonien amb la «vida», vocable vague i equívoc, podia dur al desequilibri. I en tanta de manera hi duia, que en pintura, defugint un impressionisme expressiu dels moments fugitius de la llum, Cézanne cercava unes estructures més duradores, i Picasso provava d'acudir a les figures geomètriques del seu cubisme. Eugeni d'Ors en feia uns bells comentaris.

Jo, com a bon olotí, freqüentava els tallers dels amics Vayreda, Mallol i Monegal, que, procedents de l'Acadèmia Galí, no seguien pas aquelles tendències innovadores. Mes no les desconeixien. I, al cap de poc, Vayreda, tornat de París, seguia les petjades de Cézanne.

Un dia, arran d'una exposició de dibuix infantil de no sé quina escola primària, Eugeni d'Ors n'escriví un comentari a la «Pàgina artística» de «La Veu». El vaig llegir,

i em semblà tan bo, que m'induí a llegir alguns dies el *Glosari.* Ja veia més on anava. Era una derivació catalana —o, si voleu, barcelonina— de la lluita parisenca contra el romanticisme en art i en política. Eugeni d'Ors vivia encisat de París. «Llegeix "La Veu"?», escrivia Maragall, el desembre de 1906, a Josep Pijoan. «Em temo que l'Ors acabarà escrivint en francès.»

A més, en Eugeni d'Ors, una vida activa i sana prenia nova embranzida amb el pragmatisme de James contra l'abúlia nada en les deliqüescències sentimentals i mòrbides de la pedagogia de Rousseau.

Donar l'adhesió a les doctrines bàsiques del *Glosari* no implicava abandonar aquells autors preferits de casa nostra. Al contrari: Eugeni d'Ors afluïa a unes correnties ja abundoses; deixava uns cenacles romàntics i se n'anava amb els qui havien servada la bona tradició en el treball i l'estudi. La seva doctrina bàsica era contra la indisciplina, el desordre i la dispersió. Però l'ordre i la disciplina en els estudis històrics, amb la preparació difícil que suposaven, els vèiem en les publicacions d'Antoni Rubió i Lluch, en la seva investigació dels arxius i en els estudis sobre la Grècia catalana. Els podíem veure en filòlegs, com Pompeu Fabra. En matemàtics, com Esteve Terrades. En biòlegs, com Ramon Turró i August Pi i Sunyer. En hel·lenistes, com Balari, i Segalà i Estalella. En polítics, com Prat de la Riba. La mateixa crítica artística, Eugeni d'Ors la compartia amb Caselles i Feliu Elias. (Però els artistes s'informaven ells amb ells en les exposicions i tallers, més que no amb glossaris i revistes. Clarà no deixava pas el taller de Rodin per influències de crítica. I a Picasso, arribant de Barce-

lona a París, quan intentava el cubisme, no el precedien pas els comentaris de la crítica, sinó que el seguien.)

Devia ésser a darreries de l'any deu, i ja no vaig deixar més el *Glosari.* El llegia cada dia; vaig adquirir-ne l'únic volum publicat aleshores, amb un pròleg de Raimond Caselles, i en conèixer personalment Eugeni d'Ors, fórem amics, assistia als seus cursos de filosofia i aprenia en els seus judicis artístics i literaris amb l'avidesa d'un bon alumne.

Cal dir que els parers i judicis eren més vius, més directes, en les seves converses que no en les seves glosses; no duien aquella closca d'antítesis que els cobria i sovint els masegava: natura i cultura, espontani i arbitrari, clàssic i romàntic, anècdota i categoria.

Un cop em deia com escrivia els glossaris. De primer els imaginava, els componia mentalment; i després, al cap d'hores o de dies, els escrivia ràpidament i quasi no hi havia res a corregir. Un altre dia em deia la seva admiració per *El licenciado Vidriera* d'Azorín. «No sabeu com va fet», em venia a dir. «Era com la Venus del Tizià, al Museu del Prado: la mireu de prop o de lluny, i no podeu esbrinar com fou pintada». Una altra vegada, en un passeig a la Garriga, em parlava de la crítica artística i dels tres noms que més hi estimava: Burckhardt, en les valoracions quasi fugitives del *Cicerone;* Baudelaire i Fromentin. Una altra vegada em feia conèixer la *Introduction to the literature of Europe in the 15th., 16th. and 17th. Centuries,* de Henry Hallam: «És d'aquelles obres que tothom saqueja i ningú no cita».

No calia pendre'n nota: les seves dites sovint sortien al *Glosari.*

Un dia, a la saleta de casa seva, vaig esmentar-li el *Dietari* de Francesc Rierola.

— Un dietari? —

I em demostrà gran interès de veure'l. L'endemà el tenia. I al cap de pocs dies sortia la glossa *Un Amiel de Vich,* que posà sovint com a punt de partida explicatiu de l'actitud del *Glosari.* La malaltia d'uns nuclis, la feia erradament extensiva a tota la cultura europea — i, no cal dir, barcelonina — de fi de segle.

Feia girar les seves glosses entorn del tema del «mal del segle». Aquest mal era cosa vella. En parlava Sainte-Beuve el 1833, en l'estudi que serví de prefaci a la segona edició d'*Oberman,* de Senancour. El tedi, la desesma, l'«ennui», «fou en bona partida "le mal du siècle", i per això *Oberman* és un dels llibres més vertaders d'aquest temps, un dels testimonis més sincers, en el qual moltes ànimes es poden emmirallar» (Sainte-Beuve). El romanticisme de Young, de Richardson, de Prévost, de Rousseau, i de seguida el de *René* i d'*Oberman* havien estès el contagi d'un mal tan ben descrit en algunes poesies de Miquel dels Sants Oliver. Sota un altre aspecte, se n'ocupà Joan Maragall en un article sobre la neurastènia. La mena d'home que descrivia Senancour, era el sentimental somniador i solitari, abúlic i sensible a l'encís de la natura; un home trist, atuït i desmenjat de qualsevol triomf i de qualsevol glòria. [1] Era, *mutatis mutandis,* el cas de Francesc Rierola.

1. És curiós que l'Ors no conegué mai Senancour. I quan en parla, dins el *Novísimo Glosario* de 1945, encara no l'havia llegit, com ho prova amb els despropòsits que en diu. No és en ell un cas únic, i, així, cal fer moltes de reserves a les seves dites i judicis, més que més a partir de 1920.

El mal del segle es feia sentir en alguns cenacles literaris i artístics europeus, d'on l'oposició que ben sovint promovia. Així molts, el mateix Eugeni d'Ors, en patirien. Si no, ¿com s'explicaria, a través del segle, aquell nombre de suïcidis: el de Larra, a Madrid; el d'Àngel Ganivet, ofegat en el Dwina; el de Gérard de Nerval, en el llòbrec carreró de la Llanterna Vella, a París; el de Van Gogh; el del poeta Silva, a Colòmbia; el de Soler i Miquel, a Barcelona, i, també a París, el de Casagemes, un de la colla que, amb il·lusions de bohèmia, deixaren Barcelona? Ho conta Josep Pla en la *Vida de Manolo Hugué.* Casagemes, bohemi ric, com ho eren Rossinyol i Cases, convidà els companys de bohèmia, entre els quals hi havia Manuel Hugué i Pau Picasso, i en finir el sopar digué unes paraules de comiat i es disparà un tret al cervell.

* * *

Jo vivia a recer d'aquests drames, i a penes me n'arribava la notícia. Eren de gent més feta, i jo era un jovenet de la primera volada, emparat en els idil·lis olotins i la dolçor barcelonina. No era pas únic a viure en aqueixa pau, compartida pels companys universitaris, Josep Maria de Sagarra, Eudald Duran, que morí sobtosament a París, enmig de les il·lusions literàries més vívides i no pas infundades; Carles Riba, que acabava de traduir les èglogues de Virgili; Joan Climent, que, sense deixar enterament les seves cares Muses, es desvià a la carrera consular, i fou a Bogotà l'últim cònsol de la República; Carles Soldevila, que anava component un llibret de poesies que, en sortir al públic, obtingué un franc elogi en el *Glosari;* el seu

germà Ferran, l'historiador, que aleshores cursava lletres. I aquells que ja havien cursat estudis a l'estranger, i amb els quals no tenia la mateixa franquesa, bé que m'hi lligués una amistat jamai desmentida: Jordi Rubió, que m'obrí la Biblioteca de l'Institut d'Estudis Catalans, encara tancada al públic —cada tarda solia anar-hi, de cinc a vuit, a llegir els *Estudis d'història de la filosofia,* d'Emile Boutroux, o la *Teologia natural,* de Sibiude, traduïda per Montaigne, que ja coneixia una mica per Salvador Bover. També hi venia i s'asseia davant meu, a la mateixa tauleta, el senyor Probst; era magre i nerviós i saltava de joia en llegir el *Dotzè del Cristià* d'Eiximenis—; Manuel de Montoliu, arribat aleshores d'Alemanya, falaguer i afable a respondre a qualsevol pregunta que li fos feta; Agustí Calvet, en vigílies d'una fugida a París, el qual m'indicava amablement unes lectures de filosofia.

És probable que tots llegissin el *Glosari,* com llegien Carner i seguien el moviment literari català, però cap d'ells no procedia de «Xènius», sinó dels vells mestres, com Antoni Rubió i Lluch. Hi havia altres rames d'estudi amb els seus antecedents propis, que havien d'omplir les diverses seccions de l'Institut d'Estudis, des de l'Arqueologia a la Biologia i la Filologia, que aviat prengué volada amb la vinguda de Pompeu Fabra, enginyer, cridat de Bilbao, on ensenyava química, per Enric Prat de la Riba. Ja tenia escrita una *Gramàtica catalana* d'una mestria indiscutida, i s'era revelat com a filòleg de cap d'ala en el Congrés de la Llengua Catalana de l'any sis.

* * *

Seria a darreries de l'any dotze que coneguí personalment Eugeni d'Ors. El motiu que em dugué a casa seva, un bell matí, devia ésser tan fútil, que ni el sé recordar. Només sé que era entorn d'una assentada tinguda la vigília amb uns joves de no sé quin ateneu obrer. Però en aquella saleta de rebre, que era en bona partida biblioteca, conversàrem pròdigament de filosofia. La meva part del diàleg era una pluja d'observacions i de preguntes; i al vespre, com Eugeni d'Ors anés a l'Institut d'Estudis Catalans, féu de mi un bon elogi a un grup que hi havia aplegat i em coneixia de la Biblioteca, encara tancada al públic. L'endemà m'ho comunicaren, no cal dir. I ja la meva amistat amb Eugeni d'Ors no fou sinó de més en més enfortida. Calia una sotragada ben dura perquè es trenqués.

Aleshores ja havia publicat *La Ben Plantada.* En el capítol *de les coses al seu entorn* i en el del somni, evocava el moviment cultural de la Catalunya d'aquells dies. Hi havia descuits, no cal dir. Tant se valia! Després Teresa el prenia com a guia de tot el moviment, cosa que no s'ajustava ni poc ni gaire als fets. Tant se valia! Tot era com un somni, tot anava de símbol. Mes en aquella prèdica de la mesura i l'equilibri es veia com una esquerda de desequilibri, un aire de megalomania. Allò de batejar en nom de la Ben Plantada dissonava a qualsevulla orella fina, com parlar de «races privilegiades» i de «semidéus». Mes ho podíem pendre com a llicències poètiques. I fer-li'n retrets hauria semblat mesquí. A més, ningú no s'envania d'aquelles grandeses de fantasia. I en aquells dies de perorations anàlogues de Gabriele D'Annunzio es podien pendre com un esquitx d'influència. I així veiérem com un dels

homes més assenyats de Catalunya, i un veritable guia, aleshores com avui, Joan Alcover, publicà entorn de *La Ben Plantada,* a «La Veu», una lletra oberta encomiàstica.

III

Incidents i sedasseries

Eugeni d'Ors amb mi no tenia reserves. Però els temes de què solíem tenir conversa eren amb preferència d'art i de literatura. Així els esdeveniments polítics que l'afectaven, adés els ignorava, adés m'arribaven indirectament. A les darreries els sabia per mitjà d'Enric Jardí, amic meu i amic íntim d'Eugeni d'Ors des dels anys universitaris.

Enric Jardí el tenia per un home de seny, ordenat en el seu viure, de maneres distingides un xic afectades, delerós de saber i d'una susceptibilitat extrema, gairebé mòrbida. Bé que algun cop sortís amb una extravagància inesperada, solia ésser tan inofensiva! A vegades, alguna fantasia d'indumentària, posada la seva dèria de dandisme, que li havia contagiada Barbey d'Aurevilly. Però a sota hi havia l'*homo honestus,* el ciutadà honrat, l'estudiós, que Jardí tractà des de la minyonia.

Després de l'Institut d'Estudis i de la Biblioteca, les institucions de cultura fundades sota la presidència de Prat de la Riba i del seu successor Josep Puig i Cadafalch foren nombroses. Prat de la Riba moria el 1917, i un dels seus darrers nomenaments fou el d'un nou funcionari, un Director d'Instrucció Pública, càrrec polític confiat a Eugeni

d'Ors a fi que fossin ateses de la vora, d'acord amb el Consell i l'Assemblea, aquelles institucions últimament fundades i les esdevenidores. Esmentarem només, con a fundacions noves, l'Escola de Bibliotecàries amb les Biblioteques Populars, els Estudis Normals i el Seminari de Filosofia.

Tal vegada un excés d'ocupacions impedia a Eugeni d'Ors l'estudi calmós de la filosofia i d'algun caire de la biologia, com li reclamava el seu nomenament de membre de l'Institut de Ciències. Pensem que gravitaven damunt d'ell la Secretaria de l'Institut d'Estudis amb la deguda intervenció en les seves publicacions, l'organització dels Cursos Monogràfics d'Alts Estudis i d'Intercanvi donats per estrangers, les seves lliçons a les escoles i al Seminari de Filosofia, el *Glosari* i la direcció de la revista de pedagogia «Quaderns d'Estudi». Es posava massa feina, més que no en podia fer. Si algun cop entreteníem alguna tasca encomanada, ens deia: «Ajudin, i no donin més feina, que no tinc temps!»

Sigui com sigui, un dia no sé qui va contar-me un incident d'Eugeni d'Ors dins la Societat de Biologia. N'era membre probablement per August Pi i Sunyer. Aquest sabia que, si Eugeni d'Ors professionalment no era un biòleg, podia ostentar dignament aquell nomenament amb les coneixences de biologia necessàries als seus treballs de psicologia. I creia confiadament que podia obrir-li un crèdit, que un dia o altre pagaria. Ja era un inconvenient que Eugeni d'Ors, impacient i nerviós, tingués ben poc d'home de laboratori. De tot el que feia, s'apressava a donar-ne nota al públic, fos en una glossa, fos en una gasetilla.

Sentia com una pruïja de tenir el públic sense repòs, atent a les seves tasques i tasquetes: que el seu nom sonés contínuament en una escuma de glòria. Ja ho vingué a dir en un epitafi que un bon dia se li acudí d'escriure:

> «Hi hagi vora ma tomba una font i un llorer,
> que jo, de reposar
> sense una ombra de glòria i sense un parlar clar,
> no en sé, no en sé, no en sé!»

En una reunió, doncs, de la Societat de Biologia llegí una nota curiosa i ben dictada, sobre un cas de psiquiatria infantil. Sortí a les publicaciones de l'Institut, i és un cas anàleg al de la novel·la de Jean Cocteau *Les enfants terribles.* En els comentaris que la lectura suscità, no s'entengueren. De fet, Eugeni d'Ors no s'acostà més a la Societat de Biologia, i sempre que podia escrivia contra ella o algun dels seus membres més eminents. Tenia una memòria rancorosa.

Una vegada en el *Glosari* es permeté una digressió lingüística poc venturosa. De seguida sortí una rèplica duríssima a «El Poble Català», deguda, tal vegada, a Pompeu Fabra. Fos qui fos, tenia raó sobrera d'aturar els incompetents de remoure temes de filologia sobre les taules de cafè; i més, si qui ho feia era Secretari de l'Institut d'Estudis, i en els dies que aquest Institut fixava l'ortografia i li calia l'adhesió de Catalunya entera.

Després ja algú de la seva vora, el primer, Josep Farran i Mayoral, començà de retreure-li que, en escrits i parlaments, pontifiqués sovint sobre matèries que no tenia ben conegudes. Al cap de poc s'hi afegiren les queixes, més sorolloses, de Joan Estelrich. Després, Joan Crexells se'ls unia. I últimament, Carles Riba.

Un vespre, vingut de Lisboa, on havia donat unes conferències sobre Zenó d'Elea, començà de repetir-les a Barcelona. Érem al local del Seminari. Tingué la desventura de confondre's en alguna expressió algèbrica fàcil i escriví a la pissarra una renglera d'igualtats absurdes, que haurien guanyat un suspens a un vailet de secundari. Tothom s'adonà de la fallida. Alguns, malèvolament, copiaven les fórmules irrisòries. Entre els oients, Farran i Mayoral feia la rialleta.

A mi no em semblava que aquestes caigudes valguessin gaire la pena. Mai no havia tingut Eugeni d'Ors per un home de laboratori, ni per un matemàtic, ni un filòleg. Qui volgués estudiar matemàtica i filologia, podia ben prescindir d'Eugeni d'Ors i del *Glosari.* A més, és impossible que un home ho sàpiga tot bé. Mes aquesta actitud benèvola no era gaire compartida. «La cosa s'agreujà», diu Agustí Calvet, «amb la mania d'Ors, gelosament sostinguida, com totes les falses vocacions, com tots els "violins d'Ingres", d'ésser ell un veritable científic i el més apte per a donar vida a la nova Secció de Ciències, que comprenia les físiques, químiques, naturals, biològiques i matemàtiques, entre les quals fou encabida la Filosofia, *marotte* del magnífic glosador de les "palpitacions del temps".» [1]

Cap al 1920 hi hagué una col·lisió entre el President i el Director d'Instrucció Pública. Els motius, no els sé ben bé. Només vaig tenir esment d'algunes reunions secretes — o gairebé secretes —, tal vegada del Consell de Pedagogia, on era tractada aquella crisi. Recordem que el càrrec

1. Gaziel, *Tots els camins duen a Roma,* Barcelona 1958.

de Director era polític, de la confiança del Consell corresponent i de la Presidència.

El que puc ben dir és que la probitat administrativa d'Eugeni d'Ors no hi era discutida. Amb la rigor que hi havia a la comptadoria de la Mancomunitat, des de Prat de la Riba, i en mans del senyor Virgili, cap del departament, el més petit descuit era impossible. Poguí conèixer aquella comptabilitat minuciosa i neta exercint la secretaria d'una escola per correspondència, dirigida per l'enginyer Cèsar Molina, on hi havia una munió de facturetes: segells, paper, objectes d'escriptori. No s'esgarriava un cèntim.

Doncs, quin fou el conflicte d'Eugeni d'Ors amb el cap d'Administració, senyor Virgili? D'Ors era conflictiu de mena. A la Mancomunitat era norma que, un cop aprovat un pressupost, s'inscrivia als llibres i ja no es podia modificar, si no n'hi havia motius extraordinaris. I el Director conflictiu havia fet inscriure a la seva partida, posem-hi, una màquina d'escriure, i volia substituir-la a deshora per una tauleta. No puc dir ben bé si eren tauletes o què. Només puc dir que eren objectes útils i no pas «cortinetes fines» ni capricis d'ornament, com n'han corregudes veus, segons indica Joan Fuster.[1] I no hi hagué veritablement conflicte, perquè el Director de seguida rebé la negativa. També li demanaven un pressupost previ de les despeses per a la inauguració d'una biblioteca. S'hi negava al·legant que les despeses exactes eren impossibles de preveure. Podia posar-hi una petita partida de despeses imprevistes,

1. «Criterion» (Barcelona), núm. 5 (1960).

que després serien justificades amb factures. Però semblava que el Director s'entestés a posar conflictes inútils.

Hem de recollir el testimoni de Josep Pla en aqueix afer. «Essent diputat de la Mancomunitat pel districte de La Bisbal-Torroella de Montgrí», diu, «es plantejà en aquella institució el problema delicadíssim de la gestió administrativa de l'Ors en alguns organismes públics de caràcter cultural, i vaig ésser un dels poquíssims diputats (tres) que, en contra de la immensa majoria, votàrem a favor del funcionari en interdicte. Des del punt de vista estrictament administratiu, mai no he tingut el menor dubte de la raó absoluta que tingué el senyor Puig i Cadafalch en aquest afer. No hi ha res, al meu entendre, que justifiqui la creació per als funcionaris intel·lectuals, per més brillants que siguin, d'un règim d'excepció. Ara: la meva idea és que entre el cas que es debatia i el mecanisme administratiu aplicat literalment hi havia una via intermèdia, el que podríem anomenar la via diplomàtica concretament. Aquesta via, l'hauria utilitzada el senyor Prat de la Riba.»[1] No sé ben bé com fou la seva virada cap a l'anarcosindicalisme. Josep Pla la posa com a deguda al ressentiment per aquelles renyines administratives. Del joc d'aquell incident, ben poca cosa en sabia, jo. Només un dia Enric Jardí va dir-me que li escaigué de presenciar a Argentona una conversa d'Eugeni d'Ors amb el President, i era estada una picabaralla d'epigrames volgudament ofensius.

Recordo amb fàstic els dies turbulents del Sindicat Únic. Els pistolers assessinaven. Els jurats s'acovardien. I en

1. *Homenots*, primera sèrie, Barcelona 1958.

lloc de judicis regulars, era aplicada la «llei de fugues», i constituït un Sindicat Lliure, que acreixia el nombre de pistolers i de crims. El Sindicat Únic podia decretar una vaga general, i les vies de Barcelona s'omplien de munts d'escombraries, perquè la vaga s'estenia als serveis del municipi. I «Xènius» es declarava partidari de l'Únic. Potser hi jugava la seva antiga simpatia per Georges Sorel, el qual havia feta l'apologia de la violència i de l'acció directa. La mentalitat política d'Eugeni d'Ors, a pesar de la seva adhesió a Prat de la Riba, saltava fàcilment del federalisme al despotisme il·lustrat del divuitè, en el supòsit que ell en fos il·lustrador. Li agradava de complir els seus acudits. I quan anava per les seves, desviat de Consells i d'Assemblees, se li acudia, per exemple, de declarar dia festiu per a les Biblioteques Populars, el dia de sant Eugeni. Aquesta ordre no era ni gens bona ni molt dolenta, ni era important ni trivial: era una ordre insòlita, d'aire de conte oriental, que la Mancomunitat no li podia consentir.

La seva actitud política no era compartida ni pels seus amics ni pels seus familiars. Un dia, a Olot, en el menjador de casa del diputat Masramon, antic company seu universitari, la muller d'Eugeni d'Ors se'ns dolia que el seu marit es desviés a la política sindical i no es limités, amb els seus oients i alumnes, als cursos de Filosofia i al Seminari, «que són les seves coses!» La senyora tenia raó: la tenia, i no li valia.

De fet, Eugeni d'Ors jugava a perdre. A poc a poc havia anat perdent el crèdit que li conferiren els científics; perdia la confiança que li tenia posada una partida de la joventut; i ve un dia que perd la confiança del President.

Fins aleshores, les aigües rajaven clares. El jorn de la renúncia del càrrec polític a l'Assemblea començaren de rajar enterbolides.

IV

La fallida

Aquell «Xènius» dels dies tèrbols del litigi polític em recorda un conte de Poe, *La caiguda de la casa d'Usher.* Una esquerda fina, que a penes es veia, i anava de dalt a baix de l'edifici va causar-ne la ruïna. Aquelles esquerdes que amicalment li perdonàvem, no eren pas inofensives. Aquella mala tria de llibres exemplars, com *El príncep* o *Les liaisons dangereuses,* amb les admirades normes de conducta seguides per la marquesa de Merteuil, llevarien al seu esperit la cohesió i la vigoria necessàries en qualsevol prova dura que se li presentés. Així, en sobrevenir-la-hi, l'esquerda fina esdevingué esvoranc, i aquest esdevingué ruïna.

És una manera d'explicar-me el procés de la seva fallida.

* * *

Eugeni d'Ors tingué el mal acudit que el jorn de la seva renúncia al càrrec de Director d'Instrucció Pública, interpel·lés l'Assemblea el jove diputat Albert de Quintana, nét d'aquell Albert de Quintana de les festes llatines de Montpeller. El diputat escollit era eloqüent i fins grandiloqüent, i li plauria de brillar com a defensor de la cultura contra «els homes de la Lliga». L'ocasió era bona; el jove s'encarregà, amb tota bona fe, de la interpel·lació, i Eugeni d'Ors li forní les dades per a un esplèndid parlament.

El matí, doncs, de l'Assemblea, després de parlar Jaume Bofill i Mates, que era un bon parlamentari, Albert de Quintana perorà llargament.

Al vespre vaig anar a la Secretaria de l'Institut, installada al fons de la Biblioteca. Hi vaig tobar Eugeni d'Ors consternat:

— Quintana ha fallat!

— Què? —. I els companys que hi havia en aquella saleta d'espera em digueren:

— Ara parla a l'Assemblea, i canta la palinòdia.

— Com és? Per què? —

Sembla que al matí no hi hagué temps de respondre-li, i alguns diputats el cridaren a part pacíficament, i amb documents el convenceren de seguida. Les dades que Eugeni d'Ors li havia facilitades eren falses!

Com era possible? ¿No era, doncs, aquell «home honest», aquell senyor de les lletres, que coneixíem? I l'ètica que li suposàvem? És que aleshores la perdia? Ja no eren falles involuntàries, que tenen esmena, i cadascú té les seves. Ja eren figues d'altre paner. I sembla que, des d'aquell moment, Eugeni d'Ors s'entestés a fornir d'arguments els seus adversaris.

L'escàndol innecessari que volgué promoure entorn de la seva dimissió, motivà una nota malèvola del senyor Puig i Cadafalch, on aquest parlava, per a explicar al públic la dimissió d'Eugeni d'Ors, d'«irregularitats administratives». Tothom va entendre que hi havia hagut almenys un intent de fraudulència. M'ho preguntaren amb estranyesa mossèn Àngel Carbonell i, em sembla, el pare Rupert Maria de Manresa. Vaig poder respondre que del senyor d'Ors, sota

aquest aspecte, no hi havia res a dir, que no fos calúmnia. Coneguda l'administració minuciosa i neta de la Mancomunitat, de seguida tothom es convencia.

Ell estava tan segur de la seva integritat administrativa, de la del senyor Virgili i de totes les oficines, que ni s'adonà de la malícia de la nota política donada a la premsa. Jo la hi vaig fer veure, i també algú més, probablement Enric Jardí. I ell féu un pas, aleshores, summament ridícul: demanà al seu amic Jardí que aquest i Joaquim Borralleres li fessin de padrins d'un duel, i anessin tot seguit a casa el senyor Puig i Cadafalch a demanar-li explicacions d'aquella nota. El senyor Puig i Cadafalch els rebé i els digué d'antuvi, amb to burler, que el senyor d'Ors anés amb compte, perquè ell coneixia el maneig de les armes i jugava bé al floret. I tot seguit, més informat del que volien, els digué que el mot llançat al públic era volgudament equívoc, en rèplica a la falsia del senyor d'Ors d'haver dit públicament que, des de la Presidència, se l'havia amonestat per la seva simpatia envers el Sindicat Únic. I que una tal mentida, en aquelles circumstàncies, era perillosa. I com s'aclaria? En canvi, l'equívoc de la nota es podia fàcilment desfer.

Els dos padrins anaren a visitar Eugeni d'Ors; van durli la resposta del President, i van demanar-li que els fos de tot en tot verídic. Ell els respongué que, efectivament, aquelles amonestacions del President eren inventades.

Aleshores Jardí i Borralleres el plantaren dient-li que tan res de bo era en Pere com en Berenguera, i que no volien fer més comèdia.

El seu despit era una veritable malaltia. Interrompé, sense que res l'hi obligués, la publicació del *Glosari* dins

l'anomenada «Enciclopèdia Catalana», quan ja tenia proves del primer volum; ensems deixà de sortir el *Glosari* a «La Veu», sense que ningú li ho indiqués, i el dugué a «El Día Gráfico». Aleshores, Joan Alcover, que seguia de lluny el procés, escrivia el 4 de maig de 1920 al poeta Miquel Ferrà sobre aqueix tema: «He vist els *Glosaris* de N'Ors en "El Día Gráfico". Bo és que estiguin en català. Això sembla un indici que els greuges rebuts no el divorcien de la causa on ha figurat com un dels principals ornaments. He vist amb gust que un home tan intel·ligent i tan correcte com En Nicolau és dels pocs que s'oposaren que l'Ors fos expulsat de la Secretaria de l'Institut. Precisament, contestant a una carta d'En Capdevila sobre aquesta deplorable crisi, li deia jo que, fos quin fos el plet, desconegut per mi, a l'entorn de la Direcció d'Instrucció Pública, mai no podia transcendir a la Secretaria», «ni a "La Veu", perquè la Direcció és un càrrec que té quelcom de polític i els altres, no.»

Mes ni Lluís Nicolau —com després digué— ni ningú que el volgués sostenir no podia fer-hi res, perquè amb les seves exigències capricioses congriava un niu de conflictes insolubles. «L'Ors tenia», diu Agustí Calvet, «com a home, un tracte difícil com n'hi hagi hagut pocs, que (deixant de banda les seves grans qualitats intel·lectuals i literàries) el feia inepte, en absolut, per a manejar homes i entendre-s'hi». [1]

En el seu deliri li semblava que si una escola, un laboratori, podia tenir algun èxit, seria en descrèdit seu i a glòria

1. *Tots els camins duen a Roma*, pàg. 128.

d'un enemic, que l'obsedia. Un exemple: anys enrera, en un curs d'intercanvi, havia vingut a Barcelona Georges Dwelshauvers, conegut en psicologia per les seves obres *Els mecanismes inconscients* i *La síntesi mental;* i Eugeni d'Ors, d'acord amb el President i el Consell, li proposà de dirigir a Barcelona un laboratori. No cal dir si el senyor Dwelshauvers, quasi fugitiu del seu país, acceptaria l'oferta. Era belga, i venia encara amb la memòria viva de les horrors de la invasió germànica. En aquell temps Eugeni d'Ors semblava inspirat per un bon àngel. Mes després, ja sortit de la Direcció, li semblà que el laboratori tal vegada donaria fruits i adquiriria anomenada. I aleshores, engelosit, inventà una calúmnia inesperada. Anà al Consolat de Bèlgica i, secretament, acusà el senyor Dwelshauvers d'espia germànic. El cònsol no se'n sabia avenir, i cregué que podia comunicar la delació a l'advocat del Consolat belga, que era, justament, Enric Jardí. Aquest no vacil·là un moment a desmentir-la. Coneixia bé el senyor Dwelshauvers, i en responia. Mes la sorpresa d'Enric Jardí no tingué mida quan el cònsol li digué que la delació venia d'Eugeni d'Ors. Naturalment, la veritat en aquell medi comprensiu, fou restablerta de seguida.

La meva ruptura amb Eugeni d'Ors no té cap interès. Només diré que, amb Enric Jardí, fórem els últims a deixar un antic amic, que ja no era amic de res ni de ningú. Veient que no l'anava a veure a casa seva, com solia, em féu venir de mitjancera la senyoreta Valèria Seligman, i recordo que vaig dir-li:

— Miri, senyoreta: vostè sap la bona amistat i el respecte que tots sentíem per «Xènius» fins avui. Era per a mi un amic i un mestre. Fins ara, no hem tinguda ni una paraula

desagradable. Jo sé que vostè, que el coneix, sospitarà que, si acceptés la seva generosa mitjanceria, i ens vèiem, ell no sabria evitar de dir-me algun mot ofensiu, com els que ha prodigats a tothom, enemics i defensors, des d'aquells membres de l'Institut, a qui tant devia, fins al seu company universitari, Enric Jardí. ¿No serà millor que ens separem sense ofensa? —

Quan vingué el «pronunciament» i la consegüent dictadura del general Primo de Rivera, la direcció de la Mancomunitat de Catalunya passà al senyor Alfons Sala i als seus addictes. El glossador «Xènius» anà tot seguit a visitar el nou ponent de Cultura, el baró de Viver, i va inspirar-li una nota estúpida contra l'inofensiu Laboratori de Psicologia. Aquesta nota, sortida a la premsa, abolia el laboratori, atès que en el món científic, deia el baró de Viver, els laboratoris de psicologia eren extemporanis. Els professors de les escoles de la Mancomunitat sortiren en defensa del benemèrit senyor Dwelshauvers i, en conseqüència, hagueren de dimitir, i quasi totes les escoles foren clausurades. [1] Carles Pi i Sunyer, resident avui a Caracas, deu recordar bé l'esforç que conjuntament acomplírem amb l'intent de salvar algunes escoles abolides. Miràrem si era possible que seguissin obertes amb independència de les institucions oficials que abans les sostenien.

A l'últim, Eugeni d'Ors anà a viure a Madrid, on esperava una bona acollida. Bon vent!

1. Vegeu el fullet anònim *La destitució dels professors de la Universitat Nova, de Barcelona,* escrit per F. Valls i Taberner. També *Carles Riba,* d'A. Manent, Barcelona, Editorial Alcides, 1963.

EL NOUCENTISME

En el número d'abril de 1963, de la revista «Serra d'Or», dins la secció titulada *El lector diu,* el senyor Antoni Cercós demanava que s'expliqués el moviment cultural del «noucentisme», paraula usual en parlar del primer terç del segle a Catalunya, i tan poc definida.

Aquells que en els dies del «noucentisme» érem joves, hauríem de respondre a una petició tan justificada. Almenys dir com ho enteníem. Provem fortuna, doncs, i embarquem-nos-hi.

* * *

D'ençà del gener de 1906 sortia diàriament a «La Veu de Catalunya» una seccioneta d'Eugeni d'Ors titulada *Glosari* i signada per «Xènius». Aquest *Glosari* era personalíssim. S'hi parlava de les coses més diverses: ben sovint de tendències ideològiques —que «Xènius» qualificava aleshores de «filosofia d'estar per casa»—; d'exposicions de pintura; de llibres, encara que només en donés el títol i un comentari ràpid; criticava costums, sedassats a la seva manera; donava consells, inseria màximes. I aqueixa diversitat del *Glosari,* amanida amb tota mena d'acudits i anècdotes, el feia alhora saborós i útil. No prenia temps. Era breu i lleuger, i sempre solia desvetllar interès alhora que s'hi aprenia alguna cosa. Naturalment, qui hi aprenia més, qui

no gaire, i qui només hi badava com davant d'un aparador. No cal dir que érem els joves qui més hi podiem collir. Un dia hi collíem la primera noticia sobre *Roses i xiprers,* de Josep Sebastià Pons; un altre dia, un judici crític de les pintures de Nonell, exposades a can Parés; o ens informava, tot just sortit el llibre, de *Campos de Castilla* d'Antonio Machado; o comentava delitosament uns poemes del bon amic Carles Soldevila, o una versió de Virgili d'un altre amic universitari, Carles Riba; o s'hi parlava de Charles Louis Philippe, o dels *Laudi* de d'Annunzio; o feia esment de Pierre Duhem; o citava al vol un pensament de Joubert. A més, els llibres aleshores anaven a baix preu i les llibreries estaven ben proveïdes.

També sortia a «El Poble Català» una secció anàloga titulada *Sportula,* signada Fòsfor i escrita per Gabriel Alomar. També de bon estil, però no tenia ni la vivacitat ni l'abundor de temes del *Glosari.*

Des d'aquest, el Glossador llençà el mot «noucentisme». Era un mot sense contorns, gairebé indefinible, tant o més, que el mot precedent de «modernisme». «Noucentisme» pretenia designar tendències pròpies del temps, del segle vintè; unes tendències que sorgien per ci per lla, i el Glossador les anomenava «palpitacions del temps», en oposició a les caducades del segle dinovè.

Aquest mot no anava sol. Eugeni d'Ors feia brollar al seu entorn un doll de mots, que queien de dos en dos, antagònics, com eren: «natura» i «cultura», «espontani» i «arbitrari». Les nacions eren cultures — sovint esmentava el filòsof polonès Lutoslawski, que també sostenia aquesta tesi —. Aquell que fonamentés una cultura, com Ramon

Llull, fundava una nació. L'oposit del concepte de nació era el de multitud gregària. I, en conseqüència, també oposava una aristocràcia intel·lectual a la democràcia anivelladora. Enaltia la fidelitat a la raça en el símbol de *La Ben Plantada,* i denigrava aquells que la traïen, com aquell actor que havia desertat de l'escena catalana per unes taules forasteres *(La Ben Plantada,* edició de 1912). Un altre parell de conceptes antagònics era «ciutat» i «ruralia». La ciutat difonia cultura i s'imposava com a metròpoli i, en darrer terme, com a imperi. També exaltava l'amor a l'ofici (exemple, un Palissy), i l'obra ben acabada i els gremis, o llur equivalent, on s'aprenen i ordenen els oficis; i desestimava les fantasies sentimentals i vagues de la bohèmia, que no tenen objecte concret, i només enerven. Així s'esvaïria el «mal de fi de segle» i viuríem dins la salut i l'alegria normal del nou temps. En definitiva, oposava «clàssic» a «romàntic».

Ja Gabriel Alomar, amb anticipació al *Glosari,* havia exaltada la ciutat sobre la ruralia; i Eugeni d'Ors, en un article de revista, [1] el proposava a la joventut com un mestre a seguir. El 1906, el mateix any del *Glosari,* aparegué un nou profeta, Jaume Brossa i Roger, que descobria Europa al públic barceloní. Tingué ventura de suscitar dues rèpliques, sense les quals ni ens en recordaríem: una de Maragall amb l'article *Entenem-nos,* i una d'Alcover dins el parlament *Reacció literària.* Venien a dir-li que era més europeu un Mistral a la seva masia de Maiano, i un Verdaguer amb la barretina musca, que un europeista de Barce-

1. «Catalunya», 15 d'abril de 1903.

lona o de Reus que no passés de noi de casa seva. També «Xènius» va ocupar-se'n en la terrible glossa *Els professionals de l'espaterrament (Glosari MCMX,* Barcelona 1950).

El *Glosari* no influí gaire o gens, naturalment, sobre la gent feta, d'habituds adquirides. No havia d'ensenyar disciplina d'estudi, per exemple, als vells i joves escorcolladors d'arxius i biblioteques, ni als pensionats a l'estranger. No havia pas de donar normes literàries a Costa i Llovera ni a Josep Carner. Influí sobre les promocions universitàries, a partir, més o menys, de l'any vuit. I ben diversament. Alguns foren més matiners, i d'altres més tardans. En uns tingué una influència més doctrinal; en d'altres, més informativa; uns hi trobaven estímuls, i d'altres hi pouaven un seguit de tòpics.

Però és ben justa aquesta observació de Josep Pla: podia haver-hi qui escrivís bé, podia haver-hi estudis i teories; però, llevat de la biblioteca de «L'Avenç», dels Jocs de Barcelona i de pobles i viles, i d'aquelles revistetes literàries, sempre efímeres, tot semblava que s'adrecés a nuclis estudiosos isolats i gairebé hermètics. En canvi, el *Glosari,* «sortia de cara al gran públic i a través d'un diari que valia cinc cèntims»; i arribava amb «l'estil de "Xènius"... net i precís, lligat amb el lèxic i la terminologia dels idiomes de la cultura, un estil de l'esperit, que percebíem com si vingués d'un violoncel de greu i clara sonoritat —que aquest era el so que feia l'estil del Glossador en el nostre enteniment».

«Un capvespre de primavera de 1915», afegia Pla, «vaig veure per primera vegada Eugeni d'Ors davant d'un vas de cervesa. Era un home alt i esvelt, els cabells llargs al vent,

amb un cordó damunt l'armilla per a subjectar el monocle — probablement. En la joventut, aquestes reaccions d'admiració pueril, solen ésser molt vives.»

Cal esmentar la fèrvida adhesió de dos poetes. La de Jaume Bofill i Mates, explicada per ell mateix dins la revista «Empori», i fins cantada en *La muntanya d'Ametistes:*

> «Adéu, Muntanya d'Ametistes
> i de les màgiques virtuts;
> de tos fondals inconeguts,
> n'he tret primícies noucentistes».

I l'adhesió del jove Josep Maria Lòpez-Picó.

* * *

L'any sis, quan aparegueren el *Glosari* i el Glossador, la correntia clàssica no era pas gens nova a Catalunya. Parem esment en algunes dates. L'*Oda a Horaci* de Costa i Llobera fou escrita el 1879 i corregida en forma definitiva el 97. Tres anys abans, a l'Ateneu Barcelonès, pronunciava una conferència on, en certa manera, completava l'inspirat *Elogi de la paraula* que Maragall hi acabava de llegir com a discurs de President. Si hi afegim el parlament de Joan Alcover, *La humanització de l'art,* també de 1904, tenim una bella trilogia que, aplegada, com proposava Josep Pla, formaria un esplèndid compendi de doctrina poètica.

La *Jacobé* de Ruyra és de 1902. El *Primer llibre de sonets* de Josep Carner, de 1905, i l'any següent publicava *Els fruits saborosos,* i Costa i Llobera les seves *Horacianes.*

Així, en afers de classicisme literari, quan «Xènius» hi anava, els altres ja en venien.

* * *

A les darreries del dinovè, a París, després del Parnàs i del decadentisme, vingueren el simbolisme i l'«escola romana» de Jean Moréas. El decadentisme semblava agonitzar bellament en les melodies de Verlaine. Però el mateix Moréas, que no s'avenia a dogmes literaris, publicava dos petits llibres de crítica, que feien bona companyonia amb les *Stances,* i on posava Lamartine com el primer poeta francès del dinovè. I el 1910, quan moria, deia al seu amic Maurice Barrès: «Escolta, amic meu: en art no hi ha pas clàssics, no hi ha pas romàntics: tot això són bestieses». No eren tan bestieses. Les bestieses no són discutides tant de temps i per gent de tanta categoria, des de Goethe fins a Moréas, i a Catalunya des de Milà a Costa i Alcover. «Els articles de la fe en la doctrina de l'art són poquíssims», deia Alcover; «fora d'ells, tot es qüestió d'oportunitat i conveniència... Així, a l'art limfàtic, que ha abusat de la vida metafísica, li convé regenerar-se amb «la rusticació de les intel·ligències», i a l'art empobrit per la monotonia bucòlica, pot provar-li el bany de la cultura... Els neoclàssics el purifiquen, però el corgelen; els parnasians l'asserenen, però l'eixuguen; els naturalistes l'enrobusteixen, però l'aixellen; els decadents l'espiritualitzen, però l'enerven; i tots tenen raó en tant que representen un element legítim, mes no en tenen en tant que exclouen els altres elements.» I acaba amb la conclusió d'on partia Moréas en elogiar Lamartine: «Els petits naufraguen, i les grans figures per damunt les escoles subsisteixen, perquè, sia quin sia l'extrem en què es col·locaren, des d'allà dominen la integritat del món artístic i la inclouen, volent o no, dins llur obra».

* * *

Eugeni d'Ors procedia d'un romanticisme malaltís, d'una mena de romanticisme «fin du siècle», no gaire compartit a Catalunya. El sentien ací alguns cenacles i alguns solitaris tan allunyats entre ells, i tan diferents, com el misteriós Casagemes, el crític Soler i Miquel i el vigatà Rierola.

A la cerveseria d'«Els Quatre Gats», afectat aleshores a pintar, es trobava amb Pau Ruiz Picasso, Casagemes i Hugué. Tal vegada s'embadalia amb el pre-rafaelisme. S'allunyà d'aqueix nucli bohemi, que emigrà a París,[1] i es donà de tot en tot a les lletres, per a les quals sentia vocació més decidida. El seu dibuix fou sempre el d'un aprenent inhàbil.

Amb aqueixes aventures, Eugeni d'Ors no tenia poc ni molt de públic. Un bon dia s'escaigué, no sé com, que es donà més i més als estudis filosòfics. Ja li venia dels anys universitaris. Es volgué deseixir de les vaguetats, de les timideses i de l'abúlia que l'oprimien, o, si voleu, del «mal du siècle» que patia. I veié la recepta de guariment en la formació d'una voluntat ferma i dominadora: d'on l'aire i caient del seu culte napoleònic. Un Julien Sorel, de Stendhal, que vencia la seva timidesa amb actes de voluntat, li donava un personatge simbòlic, com la cínica marquesa de Merteuil, de *Les liaisons dangereuses*. I ja som al *Glosari* de l'any sis. El pragmatisme de William James li fornia la doctrina dels hàbits: de la manera d'envigorir la voluntat afeblida. I sobre aquest fons ideològic bastia el seu «arbitrarisme». Era el franc voler que s'imposava a la

1. Vegeu *Vida de Manolo Hugué*, de Josep Pla (Barcelona, «Biblioteca Selecta»).

natura. La seva conversió vibrava amb l'entusiasme del neòfit, que donava al nou *Glosari* simpatia i picantor.

* * *

Hem vist usar sovint el mot històric de noucentisme en dos sentits molt diferents. Els hem d'aclarir bé, com cal aclarir tot equívoc embrollador.

Uns dónen a aquest mot el sentit que li donava el *Glosari*. I altres designen amb ell tot el moviment cultural de Catalunya durant el primer terç de segle.

Però, en aquest darrer sentit, veure en aquell moviment una línia divisòria que separi els dos segles, és merament convencional. La correntia ve entera de la dinovena centúria i passa a la vinent sense canvi de curs, solament cada cop més abundosa. El *Glosari* en fou un afluent. No hi guanyem res de partir en dues centúries una història coherent i única.

En el mot noucentisme pres en el primer sentit, hem de considerar el que verament el *Glosari* contenia; ni hem de posar-hi coses que no hi eren, ni hem d'oblidar les que s'esqueien enfora.

Al marge de la poesia i de les escoles literàries —i al marge del *Glosari*—, en aquells principis de segle a Barcelona s'expandia l'obra genial de Gaudí, prosseguia l'escultura de Josep Llimona, i aparegueren la de Josep Clarà i la de Casanovas; seguia el seu camí gloriós la pintura de Rossinyol i de Casas, vora la de Joan Llimona, vora la de Mir, abundosa i enlluernadora, i la d'Isidre Nonell més discutida; i vèiem, després, la de Joaquim Sunyer, apareguda amb una bella testa del pintor, de Manuel Hugué, ambdues presentades, des de Sitges, per Josep Maria Junoy i l'excèntric

Diego Ruiz. Josep Maria Sert decorava el Palau de Justícia i la Seu de Vic. Exposaven Canals i els de l'escola olotina, Pascual, Francesc Vayreda, Ignasi Mallol i Llavanera; i darrerament apareixien l'escultura de Joan Rebull i els pintors Obiols i Sisquella.

Torras i Bages donava, al Cercle de Sant Lluc, conferències d'estètica, una d'elles comentada per Joan Maragall; i escrivia aquell seguit de pastorals, tan oportunes i tan de sempre. Dins l'intens moviment de cultura religiosa anotem al vol els noms del P. Ignasi Casanovas i el de mossèn Eudald Serra, fundador del Foment de Pietat Catalana; els de Frederic Clascar, Lluís Carreres, Josep Maria Llobera i Carles Cardó; els benedictins, amb les versions bíbliques i l'estudi i l'expansió de la litúrgia, i els caputxins, amb l'obra del P. Miquel d'Esplugues.

En música hi havia Albéniz, Granados i Morera; els pianistes Malats i Vidiella; Pau Casals ja triomfava arreu, i Felip Pedrell exhumava clàssics oblidats i exercia un magisteri d'on sortien alumnes com Manuel de Falla. Lluís Millet, amb el designi d'una obra com la de Clavé, més depurada, fundava, amb Amadeu Vives, l'Orfeó Català, i vora les cançons de la terra foren meravellosament interpretades la *Missa en si menor* de Joan Sebastià Bach, la *Missa solemnis* de Beethoven i *Les Estacions* de Haydn.

Hem de fer esment, també, dels compositors de sardanes, com Serra, Bou, Garreta, Morera. I de la recollida de cançons del poble impulsada per la Fundació Patxot. La publicació de les obres de Llull a Palma, empresa cabdal per a la cultura catalana, prenia nova embranzida.

Cal afegir-hi les publicacions científiques de l'Institut d'Estudis Catalans. I l'enumeració encara no s'acabaria. Mes, si bé queda incompleta —i tan incompleta!—, és suficient. Per a adonar-se de l'extensió que prengué aquell moviment, n'hi ha prou amb algunes monjoies.

Dins aqueixa obra col·lectiva, Eugeni d'Ors va col·laborar-hi, inscrit a l'Institut d'Estudis com a secretari i, més feblement, com a membre de la Secció de Ciències, sense deixar mai l'activitat periodística del *Glosari.* Repetir el que s'ha dit alguna vegada, que ell havia iniciada i dirigia tota aquella correntia de cultura, més que una error, seria una badada. La seva tasca, prou difícil i meritòria, radicava en la valor literària i d'informació i d'estímul del *Glosari,* en el seu curs de filosofia a l'Institut d'Estudis, en unes conferències sobre Cournot i Gentile, a més de la seva tasca d'oficina com a secretari de l'Institut. S'encarregà de la fundació i direcció, sota els auspicis de la Mancomunitat, de la revista de pedagogia «Quaderns d'Estudi»; en bona partida són empreses seves l'obra de Biblioteques Populars, tan ben reglamentada, i escoles com la de Bibliotecàries, la d'Arts i Oficis, la d'Estudis Normals i la d'Infermeres. Ningú no dirà que sigui poca cosa; no cal pas afegir-hi fantasies.

* * *

El *Glosari* s'estroncà sobtadament, i, amb ell, deixà de circular el mot de «noucentisme» que li pertanyia. Fins avui, que ha ressorgit amb interès, ja com un mot històric.

ÍNDEX

Advertiment 5

La ideologia de «Xènius». Etapa barcelonina (1906-1920) 7

«Gualba, la de mil veus» 31

Un testimoni 39

I. El misteri del mas Esparregueres . . . 39

II. La meva adhesió al *Glosari* 45

III. Incidents i sedasseries 58

IV. La fallida 65

El noucentisme 71

Date Due

PQ6627 .R7Z54
Capdevila, Jose Maria
Eugine d'Ors

DATE	ISSUED TO

107590

107590

PQ 6627 .R7 Z54
Capdevila, Jose Maria, 18 010101 000
Eugeni d'Ors, etapa barcelonin
0 1163 0194081 7
TRENT UNIVERSITY

Publicacions de «La Revista» Segona sèrie. Núm. 37

70 ptes.